

Naděje a vůle u stoiků

André Comte-Sponville

◆ bytový seminář, česky | francouzsky, vznik: 20. 2. 1989

◆ private seminar, Czech | French, origin: 20. 2. 1989

Naděje a vůle u stoiků [1989]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1989-02-20 André Comte-Sponville – Naděje a vůle u stoiků (1)_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Oui, et je vous remercie de cette invitation renouvelée.*

Hejdánek: Radost z tohoto obnoveného setkání na mé straně.

Jiný hlas: *Et pour ceux qui étaient là il y a un an et demi, quand j'ai parlé de la première fois chez monsieur Hejdánek, se souviennent peut-être que j'avais essayé de présenter une certaine tradition philosophique.*

Hejdánek: Ti, co jste tady byli před rokem a půl, kdy jsem tady mluvil poprvé, kdo jste tady byli, tak si vzpomínáte, že jsem se pokoušel předvést jistou filosofickou tradici.

Jiný hlas: *Tradition caractérisée par la critique des illusions et spécialement par la critique de l'espérance dont on peut donner deux exemples bien caractéristiques.*

Hejdánek: Která se charakterizuje kritikou iluzí a zvláště kritikou naděje, dva charakteristické příklady.

Jiný hlas: *Le premier étant l'espérance religieuse qui promet le bonheur pour après la mort.*

Hejdánek: První je naděje náboženská, která zaslíbujee štěstí po smrti.

Jiný hlas: *Et le second étant l'espérance politique qui promet le bonheur toujours pour demain.*

Hejdánek: A druhá je naděje politická, slibující štěstí zítra.

Jiný hlas: *Et ces deux types d'espérance ont en commun, au nom d'un bonheur futur, de pouvoir commettre le pire dans le présent.*

Hejdánek: Tyhle dva typy naděje mají společné to, že ve jménu budoucího štěstí jsou schopni páchat to nejhorší v přítomnosti.

Jiný hlas: *Même si bien sûr ce n'est pas le cas de toute espérance religieuse ni de toute espérance politique. Mais bien sûr quand on critique les illusions de l'espérance, l'objection qui vient à l'esprit est la suivante.*

Hejdánek: I když se tohleto nepřihází všem nadějím náboženským a všem nadějím politickým.

Samozřejmě, když kritizujeme iluze naděje, námitka, která se nám vybaví, je tato.

Jiný hlas: *Sans espérance il n'y aurait pas d'action.*

Hejdánek: Bez naděje by nemohl být čin.

Jiný hlas: *Et c'est pourquoi il me paraît intéressant de réfléchir au stoïcisme qui nous donne l'exemple d'une critique approfondie de l'espérance qui loin de déboucher sur la passivité, débouche au contraire sur une apologie de la volonté et de l'action.*

Hejdánek: Proto se mi zdá zajímavé přemýšlet nad stoicismem, který nám skýtá hlubokou kritiku naděje, aniž přitom ústí v pasivitu, naopak ústí v apologii vůle a činu.

Jiný hlas: *D'où le titre de l'exposé que je vais vous présenter, qui s'appellera donc La volonté contre l'espérance.*

Hejdánek: Odtud titul mé přednášky, vůle proti naději.

Jiný hlas: *Alors je vais intervenir sur trois points principaux. Le premier c'est le fatalisme et le volontarisme stoïcien, le second c'est la critique stoïcienne de l'espérance et le troisième enfin ce sera l'apologie de la volonté.*

Hejdánek: Chtěl bych se soustředit na tři základní body. První bod: *fatalismus* a *voluntarismus* u stoiků, druhý bod: stoická kritika naděje a třetí bod *apologie vůle*.

Jiný hlas: *D'abord donc le fatalisme et le volontarisme stoïcien.*

Hejdánek: Tedy k bodu prvnímu.

Jiný hlas: *Le stoïcisme est un fatalisme, c'est-à-dire que tout ce qui arrive se produit selon le destin.*

Hejdánek: Stoicismus je *fatalismus*, všechno, co se děje, se děje jakožto dění osudové.

Jiný hlas: *Destin qui est une chaîne de causes, c'est-à-dire un ordre et une connexion qui ne peuvent jamais être forcés ni transgressés.*

Hejdánek: Osud je řetězení příčin, je to řád a spojitost řádu, který nemůže být žádným způsobem

ovlivněn ani zrušen.

Jiný hlas: *Ce destin correspond à ce que nous appellerions aujourd'hui la nécessité historique.*

Hejdánek: Osud odpovídá tomu, co bychom dnes nazvali historickou nutností.

Jiný hlas: *Comme tout fatalisme, il se heurte à l'objection de la passivité. Si tout est fatal, pourquoi agir ? Si tout arrive quoi qu'on fasse, pourquoi faire quoi que ce soit ?*

Hejdánek: Jako každý fatalismus naráží na námitku pasivity. Jestliže všechno je osudové, fatální, proč vůbec jednat? Jestliže se věci dějí, ať dělá člověk cokoli, proč vůbec něco podnikat?

Jiný hlas: *C'est ce que les anciens appelaient l'argument paresseux dont on trouve chez Cicéron la version suivante dans le De fato traité du destin.*

Hejdánek: Tohleto staří myslitelé nazývali líným argumentem nebo argumentem lenosti a u Cicerona nacházíme tuto verzi zmíněného argumentu v onom traktátu *De fato* o osudu.

Jiný hlas: *Si ton destin est de guérir de cette maladie, tu guériras, que tu aies appelé ou non le médecin.*

Hejdánek: Jestliže tvůj osud je být uzdraven z nemoci, budeš uzdraven, ať už zavoláš lékaře nebo ne.

Jiný hlas: *De même, si ton destin est de n'en pas guérir, tu ne guériras pas même si tu appelles le médecin. Inutile donc d'appeler le médecin. Voilà l'argument paresseux.*

Hejdánek: Jestliže tvým osudem je nebýt uzdraven, neuzdravíš se, i když doktora zavoláš. Je tedy zbytečné volat lékaře. Tady to je argument lenosti.

Jiný hlas: *C'est cet argument paresseux que Chrysippe le stoïcien critique de la manière suivante : tu ne guériras pas que tu aies appelé ou non le médecin, car il est autant dans ton destin d'appeler un médecin que de guérir.*

Hejdánek: Tento argument lenosti Chrysippos kritizuje následovně. Nebudeš vyléčen, ať zavoláš nebo nezavoláš doktora, neboť v tvém osudu je zrovna tak obsaženo, že zavoláš doktora, jako že se uzdravíš.

Jiný hlas: *Ce sont des choses confatales, c'est-à-dire fatales ensemble.*

Hejdánek: To jsou věci sou-osudové, vlastně spoluosudové.

Jiný hlas: *On trouve un autre exemple chez Diogène Laërce qui raconte que Zénon, le fondateur du stoïcisme, surprit un jour son esclave en train de le voler.*

Hejdánek: U Diogena máme jiný příklad. Vykládá o Zénonovi, zakladateli školy stoické, přistihuje svého otroka, kterak krade.

Jiný hlas: *L'esclave pour se faire pardonner dit à Zénon : Maître, c'était mon destin de voler.*

Hejdánek: Otrok, aby se ospravedlnil, říká Zénonovi: Pane, krást je můj osud.

Jiný hlas: *Et Zénon répondit : C'était ton destin aussi d'être battu. Et il le battit en effet.*

Hejdánek: Zénon odpověděl: Tvým osudem také je, že budeš bit. A vskutku ho zmlátil. Stojí to v textu, no.

Jiný hlas: *C'est que si tout est fatal, l'action l'est aussi.*

Hejdánek: Jestliže všechno je fatální, pak i čin je fatální.

Jiný hlas: *On ne peut donc pas prétendre empêcher l'action au nom de la fatalité, puisque la fatalité de tout contient aussi la fatalité de l'action.*

Hejdánek: Nelze tedy se domnívat, že ve jménu fatality zabráníme činu, neboť fatalita všeho znamená také fatalitu činu.

Jiný hlas: *De là me semble-t-il, la grandeur du stoïcisme*

Hejdánek: Zdá se mi, že odtud velikost stoicismu,

Jiný hlas: *qui ne demande rien ni à Dieu ni à personne*

Hejdánek: který nic nevyžaduje ani na Bohu, ani na komkoli,

Jiný hlas: *qui se contente d'accepter le réel comme il est*

Hejdánek: který se spokojuje s tím, že přijímá reálně takové, jaké je,

Jiný hlas: *laissant à Dieu ou à la Providence le soin de l'avenir*

Hejdánek: a Bohu či prozřetelnosti přenechává péči o budoucnost

Jiný hlas: *et se réservant pour eux-mêmes le soin exclusif de vouloir.*

Hejdánek: a sám sobě vyhrazuje výlučně péči o vůli, o chtění.

Jiný hlas: *Cette grandeur, c'est la grandeur d'Épictète, c'est la grandeur de Marc Aurèle.*

Hejdánek: To je velikost Epiktétova, velikost Marka Aurelia.

Jiný hlas: *Jamais homme peut-être ne fut plus près de l'humain que cet esclave et cet empereur.*

Hejdánek: Nikdy nebyl nikdo blíže lidství než tento otrok a tento císař.

Jiný hlas: *Le destin fixe à chacun son rôle, disent-ils, le tout est de le jouer au mieux.*

Hejdánek: Osud každému určuje jeho úlohu, říkají, a na nás je hrát tuto úlohu co nejlépe.

Jiný hlas: *Leur fatalisme est un fatalisme non de résignation mais de courage.*

Hejdánek: Jejich fatalismus není fatalismus rezignace, ale fatalismus odvahy.

Jiný hlas: *Alors quel rapport entre ce fatalisme et la théorie de la volonté?*

Hejdánek: Jaký je vztah tohoto fatalismu a teorie vůle?

Jiný hlas: *Le rapport est d'abord négatif.*

Hejdánek: Především je to vztah negativní.

Jiný hlas: *En effet, si tout est fatal, c'est-à-dire nécessaire, on comprend que la volonté ne peut pas être libre au sens d'un libre arbitre*

Hejdánek: Neboť jestliže všechno je fatální, to jest nezbytné, rozumíme, že vůle nemůže být svobodná ve smyslu svobodné vůle

Jiný hlas: *ou au sens de ce que Descartes appelle la liberté d'indifférence.*

Hejdánek: nebo toho, co Descartes nazývá svobodou indiferentnosti, nebo jak se to [nesrozumitelné] asi.

Jiný hlas: *En effet, il n'y a aucune place dans le stoïcisme pour une volonté qui serait indéterminée*

Hejdánek: Není totiž ve stoicismu místa pro vůli, která by nebyla determinována.

Jiný hlas: *D'abord parce que tout est soumis au destin, y compris la volonté elle-même*

Hejdánek: Neboť vše je podrobeno osudu, včetně vůle,

Jiný hlas: *et aussi parce que la volonté veut nécessairement ce qui lui paraît le meilleur.*

Hejdánek: kromě toho vůle nutně chce to, co se jí zdá nejlepší.

Jiný hlas: *C'est pourquoi les stoïciens disaient après Socrate que nul n'est méchant volontairement.*

Hejdánek: Proto stoikové opakují po Sokratovi, že nikdo není zlý dobrovolně, ze své vůle.

Jiný hlas: *Non pas que le méchant soit méchant involontairement, ou du moins c'est bien volontairement qu'il accomplit ses actes*

Hejdánek: Ne snad, že by ten zlý člověk byl zlý nedobrovolně, nebo přinejmenším je to dobrovolně, že koná to a ono,

Jiný hlas: *mais parce qu'il ne peut ne pas vouloir ce qui lui paraît le mieux.*

Hejdánek: ale protože nemůže nechť to, co se mu zdá jako nejlepší.

Jiný hlas: *Vous allez vous demander comment est-ce que le mal peut paraître le mieux?*

Hejdánek: Budete se ptát, jak to, že zlo se může jevit jako nejlepší, může-li se jako nejlepší jevit zlo.

Jiný hlas: *Épictète donne un exemple. Lui qui possédait très peu de choses avait un seul objet de luxe, qui était une lampe en fer.*

Hejdánek: Epiktétos na to dává příklad. Člověk, Epiktétos, který toho vlastnil tak málo, měl jeden takový luxusní předmět, a to sice železnou lampu.

Jiný hlas: *Et un jour un voleur la lui a volée.*

Hejdánek: Jednoho dne mu ta lampa byla ukradena.

Jiný hlas: *Et Épictète se mit en colère. Puis il se dit à lui-même : pourquoi te mets-tu en colère?*

Hejdánek: Epiktétos se rozhněval. Potom promluvil sám k sobě: „Proč ses rozhněval?“

Jiný hlas: *Parce que tu crois qu'il est mieux d'avoir une lampe en fer que de ne pas en avoir.*

Hejdánek: „Protože si myslíš, že je lepší mít lampu než nemít žádnou lampu.“

Jiný hlas: *C'est exactement ce qu'a pensé aussi ton voleur.*

Hejdánek: „A přesně totéž si myslel ten zloděj, který ti ji ukrad.“

Jiný hlas: *En cela, dit Épictète, ton voleur a agi de manière raisonnable.*

Hejdánek: „A tedy zloděj jednal rozumným způsobem.“

Jiný hlas: *Il a fait ce qui lui a paru le mieux, sachant bien qu'il était mal de voler, mais pensant qu'il était encore pire de ne pas avoir de lampe de fer.*

Hejdánek: „Udělal to, co se mu jevílo jako nejlepší, ačkoli věděl jistě, že krást se nemá, ale byl přesvědčen, že ještě horší je nemít tu lampu.“

Jiný hlas: *Autre exemple qu'on trouve chez Épictète qui est du même ordre : si tu préfères l'argent à l'honnêteté*

Hejdánek: Jiný příklad, který nacházíme u Epiktéta podobný: Dáváš-li přednost penězům před ctí,

Jiný hlas: *nécessairement tu seras voleur.*

Hejdánek: nutně budeš zlodějem.

Jiný hlas: *L'honnête homme comme le voleur choisissent donc ce qu'ils préfèrent. L'honnête homme préfère l'honnêteté et le voleur préfère l'argent.*

Hejdánek: Tedy člověk vybírá to, co preferuje. Člověk čestný dá přednost cti a zloděj penězům.

Jiný hlas: *Il n'y a donc pas à en vouloir au voleur puisqu'il ne peut pas ne pas vouloir ce qu'il juge être mieux.*

Hejdánek: Není třeba, není tedy proč se hněvat na zloděje, neboť nelze se hněvati na něj, protože on koná to, co považuje za nejlepší.

Jiný hlas: *Il y a seulement à lui expliquer que son jugement est faux.*

Hejdánek: Jediné, co lze, vysvětlit mu, že jeho usuzování je mylné.

Jiný hlas: *Puisque chacun veut nécessairement ce qu'il juge être bon, c'est donc le jugement qu'il faut redresser.*

Hejdánek: Neboť každý chce nutně to, co považuje za dobré, tedy onu úvahu, onen úsudek je třeba vylepšit.

Jiný hlas: *De là la maxime qu'on trouve très souvent chez Marc Aurèle : Éduque les hommes si tu le peux*

Hejdánek: U Marka Aurelia často nacházíme výrok: Vychovávej lidi, pokud můžeš,

Jiný hlas: *si tu ne le peux pas, supporte-les.*

Hejdánek: pokud nemůžeš, snášej je.

Jiný hlas: *Quoique soumise au destin et au jugement, la volonté est pourtant libre pour les stoïciens.*

Hejdánek: Ačkoli poddána osudu a úsudku, přesto vůle je pro stoiky svobodná ač poddána osudu.

Jiný hlas: *Qu'est-ce en effet qu'être libre ?*

Hejdánek: Co znamená tedy, že je svoboda?

Jiný hlas: *C'est faire ce qu'on veut.*

Hejdánek: Být svobodný znamená konat to, co člověk chce.

Jiný hlas: *Or la volonté par définition*

Hejdánek: tedy vůle *ex definitione*

Jiný hlas: *veut toujours ce qu'elle veut.*

Hejdánek: chce vždycky to, co chce. Je tedy svobodná.

Jiný hlas: *L'argument ne me paraît pas du tout sophistique, simplement, il apparaît clairement que cette liberté n'est pas ce que les modernes appellent le libre arbitre,*

Hejdánek: Argument, který se mi nezdá sofistický, protože tato vůle není to, co moderní myslitelé nazývají svobodnou vůlí.

Jiný hlas: *Le libre arbitre étant un choix indéterminé,*

Hejdánek: Svobodná vůle v tomto moderním pojetí je nedeterminovaný, neurčený, neurčená volba, neurčená možnost volby,

Jiný hlas: *la liberté stoïcienne étant au contraire un choix spontané mais toujours déterminé.*

Hejdánek: svoboda, svobodná vůle u stoiků je výběr spontánní, ale vždycky determinovaný.

Jiný hlas: *On peut citer ici Epictète pour montrer jusqu'où il poussait cette conception de la liberté,*

Hejdánek: Můžeme citovat Epiktéta, který toto pojetí svobody dohnal do krajností,

Jiný hlas: *pour montrer que si la volonté est libre, c'est que personne ne peut m'obliger à vouloir et que*

personne ne peut non plus m'en empêcher.

Hejdánek: aby ukázal, že je-li vůle svobodná, pak mě nikdo nemůže přinutit, abych chtěl, ale také nikdo mi v tom nemůže zabránit, abych chtěl.

Jiný hlas: *De là ce dialogue entre Epictète et l'un de ses élèves, l'élève objecte : Mais le tyran enchaînera...*

Hejdánek: Odtud dialog mezi Epiktétem a jedním z jeho žáků. Žák namítá, že přeci tyran sváže řetězem.

Jiný hlas: *Epictète l'interrompt : Quoi ? ta jambe.*

Hejdánek: Epiktétos říká: Cože sváže? Tvou nohu.

Jiný hlas: *L'élève reprend : Mais il tranchera... mais il coupera.*

Hejdánek: On řekne: Ale vždyť on mě usekne.

Jiný hlas: *Epictète reprend : Quoi ? ta tête. Qu'est-ce qu'il ne peut ni enchaîner ni couper ?*

Hejdánek: Říká Epiktétos: No jo, ale tvou hlavu. Co nemůže spoutat řetězy ani nemůže uříznout?

Jiný hlas: *Ta volonté.*

Hejdánek: Tvou vůli.

Jiný hlas: *De là cette grande disjonction ou séparation moins simpliste qu'il ne paraît entre ce qui dépend de nous et ce qui n'en dépend pas.*

Hejdánek: A odtud to velké oddělení, méně zjednodušující, než se zdá, mezi tím, co na nás závisí a co na nás nezávisí.

Jiný hlas: *Qui est la grande disjonction stoïcienne, surtout chez Epictète.*

Hejdánek: Což je to velké rozdělení, zvláště u Epiktéta.

Jiný hlas: *Tant que tu voudras ce qui ne dépend pas de toi, tu ne seras jamais libre.*

Hejdánek: Pokud budeš chtít to, co nezávisí na tobě, nikdy nebudeš svobodný.

Jiný hlas: *Tant que tu voudras ce qui en dépend, tu ne seras jamais esclave.*

Hejdánek: Budeš-li však chtít to, co závisí na tobě, nikdy nebudeš otrokem.

Jiný hlas: *Or rien ne dépend de toi que ta volonté.*

Hejdánek: A nic nezávisí na tobě než tvá vůle.

Jiný hlas: *Si tu le veux, donc tu es libre.*

Hejdánek: Chceš-li, pak jsi svobodný.

Jiný hlas: *Et la liberté n'est pas autre chose que cette volonté qui se veut elle-même.*

Hejdánek: A svoboda není nic jiného než tato vůle, která chce sebe samu.

Jiný hlas: *Epictète écrit : C'est la volonté qui oblige la volonté.*

Hejdánek: Epiktétos píše: Vůle zavazuje vůli.

Jiný hlas: *Et cette obligation, on n'est peut-être pas très loin de Kant ici, cette obligation est la liberté même.*

Hejdánek: A tento závazek, možná že tady nejsme tak vzdáleni od Kanta, je svoboda sama.

Jiný hlas: *J'en viens maintenant à mon second point, c'est-à-dire la critique de l'espérance.*

Hejdánek: Teď druhý bod, kritika naděje.

Jiný hlas: *Il y a trois principales raisons stoïciennes de critiquer l'espérance. Une raison logique, une raison physique et une raison éthique.*

Hejdánek: Ke kritice naděje mají stoici tři hlavní důvody. Jeden důvod je logický, druhý je fyzický a třetí je etický.

Jiný hlas: *Ce qui correspond aux trois parties du système stoïcien.*

Hejdánek: Což odpovídá třem složkám stoického systému.

Jiný hlas: *D'un point de vue logique d'abord, l'espérance est prisonnière de l'ignorance.*

Hejdánek: Z hlediska logiky, naděje je zajatcem nevědomosti.

Jiný hlas: *En effet, personne ne peut espérer ce qu'il sait déjà être vrai.*

Hejdánek: Vskutku, nikdo nemůže doufat v to, o čem ví, že už je to pravda.

Jiný hlas: *Par exemple, je peux me réjouir d'être avec vous, mais non pas l'espérer, puisque c'est déjà le cas.*

Hejdánek: Mohu se radovat z toho, že jsem s vámi, například, ale nemohu v to doufat, neboť už se stalo.

Jiný hlas: *Je ne peux pas non plus, diraient les stoïciens, espérer que deux et deux font quatre.*

Hejdánek: Řekli by stoikové dále, že nemohu doufat, že dvě a dvě budou čtyři.

Jiný hlas: *Vous allez me dire oui, mais l'espérance porte sur l'avenir.*

Hejdánek: Řeknete: ano, ale naděje, ta se vztahuje k budoucnosti.

Jiný hlas: *Bien sûr.*

Hejdánek: Jistě.

Jiný hlas: *Mais pour les stoïciens, l'avenir est already l'objet de propositions vraies.*

Hejdánek: Ale pro stoiky budoucnost sama už je objektem pravdivých výpovědí.

Jiný hlas: *En effet, les stoïciens appliquent au pied de la lettre le principe de bivalence, qui stipule que toute proposition est soit vraie soit fausse.*

Hejdánek: Vskutku, také stoikové doslova a do litery uplatňují princip bivalence, tedy dvouhodnotové logiky, která předpokládá, že každá výpověď je buď pravdivá, nebo nepravdivá.

Jiný hlas: *Pour prendre un exemple d'actualité, la proposition Václav Havel sera acquitté est soit vraie soit fausse dès aujourd'hui.*

Hejdánek: Tedy příklad ze současnosti: výpověď, že Václav Havel bude osvobozen, je pravdivá, nebo nepravdivá, a to už dneska.

Jiný hlas: *Nous ne savons bien sûr pas, nous, ce qu'il en est. Mais pour les stoïciens, notre ignorance ne retire rien à la vérité.*

Hejdánek: My nevíme, jak tomu je, ale pro stoiky naše nevědomost se nijak netýká té pravdy.

Jiný hlas: *Si nous connaissions cette vérité, ce qui pour les stoïciens est en droit possible,*

Hejdánek: Kdybychom tuto pravdu znali, což je pro stoiky teoreticky možné, nemohli bychom už doufat, že bude osvobozen,

Jiný hlas: *puisque nous saurions que c'est déjà soit vrai, soit faux.*

Hejdánek: neboť bychom už věděli, že je to buď pravdivé, nebo nepravdivé.

Jiný hlas: *Autrement dit, nous n'espérons que parce que nous ignorons.*

Hejdánek: Jinak řečeno, doufáme jenom proto, že nevíme.

Jiný hlas: *Et c'est pourquoi le sage, lui, n'espère rien.*

Hejdánek: A proto mudrc nedoufá v nic.

Jiný hlas: *non pas bien sûr qu'il sache tout,*

Hejdánek: ne snad proto, že by věděl všechno,

Jiný hlas: *mais parce qu'il refuse de fonder sa vie sur ce qu'il ignore*

Hejdánek: ale proto, že odmítá zakládat svůj život na tom, co neví,

Jiný hlas: *et que, pour garder l'exemple que j'ai pris,*

Hejdánek: a abychom zůstali u příkladu, který jsme měli,

Jiný hlas: *il fonderait sa conduite non pas sur ce qu'il ignore du jugement, du verdict,*

Hejdánek: bylo by třeba zaměřit jeho chování ne na to, co [nesrozumitelné] ignoruje, to jest tedy ten rozsudek,

Jiný hlas: *mais sur ce qu'il sait déjà du tribunal et du procès.*

Hejdánek: ale na to, co už teď ví, to jest, jaký bude ten tribunál a jaký bude proces.

Jiný hlas: *La seconde critique que les stoïciens font contre l'espérance est une critique physique.*

Hejdánek: Druhá kritika naděje je kritika fyzikální.

Jiný hlas: *Elle est liée à l'inspiration héraclitéenne de leur doctrine.*

Hejdánek: Je spjata s herakleitovskou inspirací jejich učení.

Jiný hlas: *Pour les stoïciens comme pour Héraclite, tout coule, tout est devenir.*

Hejdánek: Pro Herakleita zrovna jako pro stoiky všechno plyne, všechno se děje.

Jiný hlas: *Or, dans un devenir, le passé n'est plus,*

Hejdánek: Tedy ve stávání se minulost už není,

Jiný hlas: *l'avenir n'est pas encore,*
Hejdánek: budoucnost ještě není,
Jiný hlas: *c'est pourquoi les stoïciens défendaient la thèse*
Hejdánek: proto stoikové zastávali tezi,
Jiný hlas: *que seul le présent existe.*
Hejdánek: že pouze přítomnost existuje.
Jiný hlas: *Cela est solidaire de ce qu'on appelle leur matérialisme ou leur corporalisme,*
Hejdánek: to souvisí s jejich materialismem nebo korporalismem,
Jiný hlas: *puisque pour eux seuls les corps existent,*
Hejdánek: neboť pro stoiky existují pouze těla.
Jiný hlas: *étant entendu que l'âme existe aussi pour eux parce que l'âme est un corps,*
Hejdánek: Samozřejmě, že i duše pro ně existuje, no proto, že i ona je tělo,
Jiný hlas: *et que les corps bien sûr n'existent qu'au présent.*
Hejdánek: a těla samozřejmě existují jenom v přítomnosti.
Jiný hlas: *Dès lors, si seul le présent existe,*
Hejdánek: Pakliže existuje pouze přítomnost,
Jiný hlas: *l'espérance est sans objet réel.*
Hejdánek: naděje nemá žádný reálný předmět.
Jiný hlas: *Mais la principale critique de l'espérance est une critique éthique.*
Hejdánek: Avšak hlavní kritika naděje je kritika etická.
Jiný hlas: *Si les stoïciens critiquent l'espérance,*
Hejdánek: Pakliže stoikové kritizují naději,
Jiný hlas: *c'est d'abord et avant tout parce que l'espérance est une passion.*
Hejdánek: je to hlavně a především proto, že naděje je vášně.
Jiný hlas: *C'est-à-dire un mouvement déraisonnable*
Hejdánek: To jest nerozumné hnutí,
Jiný hlas: *qui nous éloigne de la nature,*
Hejdánek: které nás odvádí od přírody,
Jiný hlas: *donc de la vertu,*
Hejdánek: tedy od ctnosti,
Jiný hlas: *puisque pour les stoïciens le principe de la vertu*
Hejdánek: neboť pro stoiky princip ctnosti
Jiný hlas: *c'est de vivre conformément à la nature.*
Hejdánek: princip ctnosti spočívá v tom žít v souladu s přírodou nebo přirozeností.
Jiný hlas: *Enfin, la passion nous rend esclave,*
Hejdánek: Vášně nás zotročuje,
Jiný hlas: *alors qu'il s'agit évidemment de se libérer.*
Hejdánek: ač jde o to být osvobozen.
Jiný hlas: *Alors, pour montrer comment la critique de l'espérance relève de la critique générale des passions,*
Hejdánek: Abychom přišli na to, jak kritika naděje vyplývá z obecnější kritiky vášní,
Jiný hlas: *je vous ai préparé un petit tableau.*
Hejdánek: máte tady nákres.
Jiný hlas: *J'écris gros, mais peut-être pour ceux qui sont loin, c'est encore un peu petit... notre ami va traduire.*
La source, c'est un texte de Cicéron dans le livre de Cicéron qui s'appelle les Tusculanes.
Hejdánek: Vychází to z Ciceronova díla, to jsou Tuskulské hovory.
Jiný hlas: *Livre 3 et 4.*

Hejdánek: Kniha třetí a čtvrtá.

Jiný hlas: *Toutes les passions relèvent d'une double dichotomie.*

Hejdánek: Všechny vášně spadají pod dvojí dělení.

Jiný hlas: *Elles portent en effet soit sur un bien, soit sur un mal.*

Hejdánek: Buď se vášně nesou k dobrému nebo ke zlému. Dobré, zlé.

Jiný hlas: *Ce bien et ce mal sont soit présents, soit à venir.*

Hejdánek: A toto dobro a zlo je buď přítomné nebo budoucí.

Jiný hlas: *Ce qui nous donne ce qu'on appellerait un tableau à double entrée.*

Hejdánek: Což nám dává to, co můžeme nazvat obraz o dvojím vstupu.

Jiný hlas: *Quand la passion porte sur un bien présent,*

Hejdánek: Nese-li se vašeň k přítomnému dobru,

Jiný hlas: *elle porte le nom de plaisir.*

Hejdánek: nazývá se požitkem nebo potěšením, potěšením tedy.

Jiný hlas: *Il faut entendre plaisir passionnel,*

Hejdánek: Tedy potěšení vášnivé,

Jiný hlas: *c'est-à-dire vis-à-vis duquel nous sommes passifs ou esclaves.*

Hejdánek: potěšení, vůči němuž jsme buď pasivní nebo otroci.

Jiný hlas: *Quand la passion porte sur un mal qui est présent,*

Hejdánek: Nese-li se k přítomnému zlu,

Jiný hlas: *elle s'appelle le chagrin.*

Hejdánek: nazývá se smutek.

Jiný hlas: *Quand la passion porte sur un bien à venir,*

Hejdánek: Když se nese k dobru budoucímu,

Jiný hlas: *elle s'appelle alors désir, epithymia en grec,*

Hejdánek: nazývá se touha, *epithymia* v řečtině,

Jiný hlas: *qu'on peut appeler aussi espérance,*

Hejdánek: lze také přeložit jako naděje,

Jiný hlas: *comme le fait Sénèque par exemple,*

Hejdánek: jako to dělá *Seneca*,

Jiný hlas: *puisque ce désir par définition porte sur le futur.*

Hejdánek: neboť z definice plyne, že se nese k budoucnosti.

Jiný hlas: *Il l'appelle comment ? Espérance ?... Chez Sénèque, ce serait spes, hein ?... Mais c'est plutôt chez les auteurs latins qu'on voit le mot d'espérance.*

Hejdánek: Tedy u *Seneky* je to *spes*, skutečně *spes*, naděje.

Jiný hlas: *Enfin quand la... parce que les Grecs, eux, parlent plutôt d'epithymia, peut-être elpis ça se trouve de temps en temps.*

Hejdánek: Poněvadž Řekové mluví o *epithymia*, tedy *elpis* se snad také vyskytuje.

Jiný hlas: *Et quand enfin quand la passion porte sur un mal qui est à venir, ça s'appelle la crainte.*

Hejdánek: Nese-li se vašeň k budoucímu zlu, nazývá se strach nebo obava.

Jiný hlas: *L'attitude générale des stoïciens vis-à-vis de ces passions est simple.*

Hejdánek: Obecný postoj stoiků vůči těmto vášním je jednoduchý:

Jiný hlas: *Elles sont toutes mauvaises.*

Hejdánek: všechny jsou špatné.

Jiný hlas: *et donc le sage les ignore.*

Hejdánek: mudrc si jich nevšímá, neví o nich.

Jiný hlas: *Le sage est sans passion, c'est-à-dire apathique littéralement.*

Hejdánek: mudrc je bez vášní, doslova řečeno je *apatický*,

Jiný hlas: *Et c'est ce qu'on a beaucoup reproché au stoïcisme.*

Hejdánek: to se také stoicismu často vyčítalo.

Jiný hlas: *Parce qu'on a cru qu'être sans passion,*

Hejdánek: neboť se mělo za to, že býti bez

Jiný hlas: *C'était être froid ou indifférent.*

Hejdánek: bez vášně znamená být buď chladný nebo lhostejný.

Jiný hlas: *C'était oublier qu'il y a aussi chez les stoïciens*

Hejdánek: ovšem tato výtku zapomíná, že u stoiků

Jiný hlas: *des sentiments qui ne sont pas des passions,*

Hejdánek: existují city, které nejsou vášně,

Jiný hlas: *qui sont bons,*

Hejdánek: vášně, city, které jsou dobré,

Jiný hlas: *que les Grecs appelaient eupatheia.*

Hejdánek: které Řekové nazývali eupatheia,

Jiný hlas: *En français on traduit par eupathie.*

Hejdánek: ve francouzštině eupathie,

Jiný hlas: *c'est-à-dire affections bonnes.*

Hejdánek: tedy city dobré.

Jiný hlas: *Et cela aboutit à un nouveau tableau.*

Hejdánek: na tom máme zase nový,

Jiný hlas: *Vous allez voir qu'il y a une correspondance terme à terme avec les passions.*

Hejdánek: uvidíme, že to koresponduje přímo graficky s tím obrázkem předchozím týkajícím se vášní.

Jiný hlas: *À une différence près puisqu'il y a une case de vide.*

Hejdánek: je tady ovšem rozdíl jeden, že tady jedno políčko zůstane prázdné nebo proškrtnuté.

Jiný hlas: *En effet, dans la case qui serait celle d'un mal présent,*

Hejdánek: v tom chlívěčku přítomné zlo

Jiný hlas: *on ne trouve rien,*

Hejdánek: není nic,

Jiný hlas: *puisque pour le sage aucun mal n'est présent.*

Hejdánek: neboť pro mudrce žádné zlo není přítomné.

Jiný hlas: *Ça ne veut pas dire qu'il n'a jamais mal aux dents.*

Hejdánek: neznamená to, že by on nikdy netrpěl bolestí zubů,

Jiný hlas: *mais ça veut dire que pour lui la souffrance n'est pas un mal,*

Hejdánek: ale znamená to, že utrpení pro něj není zlo,

Jiný hlas: *puisque le seul mal c'est le mal moral.*

Hejdánek: neboť jediné zlo je zlo morální.

Jiný hlas: *Pour les autres cas on retrouve les équivalences annoncées.*

Hejdánek: tady nacházíme ty ekvivalence již zmíněné.

Jiný hlas: *Quand l'eupathie ou le sentiment porte sur un bien présent,*

Hejdánek: když eupatheia, ty dobré city se nesou k přítomnosti a k dobru přítomnému nebo k dobru přítomnému, máme co? Radost.

Jiný hlas: *La joie correspond donc au plaisir.*

Hejdánek: tedy radost odpovídá tomu potěšení z prvního schématu.

Jiný hlas: *Mais elle n'est pas une passion.*

Hejdánek: není však vášní.

Jiný hlas: *Cela veut dire, et c'est la différence avec le plaisir,*

Hejdánek: rozdíl oproti onomu potěšení z obrázku jedna

Jiný hlas: *que le plaisir est notre maître,*

Hejdánek: je ten, že potěšení ono z prvního obrázku je naším pánem

Jiný hlas: *et que donc nous sommes ses esclaves,*
Hejdánek: a my jsme jeho otroky,
Jiný hlas: *alors qu'inversement nous sommes les maîtres de notre joie.*
Hejdánek: zatímco podle tohoto obrázku zůstáváme a jsme pány své radosti.
Jiný hlas: *L'homme est donc esclave dans le plaisir et libre dans la joie.*
Hejdánek: člověk je tedy otrokem v potěšení a je svobodný v radosti.
Jiný hlas: *Dans la colonne qui correspond à un mal à venir,*
Hejdánek: v kolonce, která odpovídá zlu budoucímu,
Jiný hlas: *à la place de la crainte,*
Hejdánek: místo strachu,
Jiný hlas: *ce qu'on trouve chez le sage c'est la circonspection,*
Hejdánek: se nachází opatrnost,
Jiný hlas: *c'est-à-dire la prudence.*
Hejdánek: opatrnost.
Jiný hlas: *Enfin, et c'est surtout ce qui m'intéresse,*
Hejdánek: a konečně, a to mě samozřejmě nejvíce zaujímá,
Jiný hlas: *dans la case qui correspond à un bien à venir,*
Hejdánek: že ve chlívěčku toho citu dobrého, který se nese do budoucnosti,
Jiný hlas: *c'est-à-dire l'équivalent du désir ou de l'espérance,*
Hejdánek: tedy ekvivalent naděje nebo touhy,
Jiný hlas: *ce qu'on trouve c'est la volonté.*
Hejdánek: nacházíme vůli.
Jiný hlas: *Et ce que les stoïciens vont montrer,*
Hejdánek: a stoikové ukáží,
Jiný hlas: *c'est que le plus souvent les hommes*
Hejdánek: že lidé nejčastěji
Jiný hlas: *se contentent d'espérer*
Hejdánek: se spokojují s tím, že doufají
Jiný hlas: *là où il s'agirait plutôt de vouloir.*
Hejdánek: tam, kde by měli chtít.
Jiný hlas: *Et que donc l'espérance ne tient pas lieu de volonté*
Hejdánek: a že tedy naděje nezabírá místo vůli nebo nemá zabírat místo vůli
Jiný hlas: *et qu'inversement la volonté n'a pas non plus besoin d'espérance.*
Hejdánek: a vůle nepotřebuje naděje.
Jiný hlas: *Il faudrait citer beaucoup de textes,*
Hejdánek: museli bychom citovat hodně textů,
Jiný hlas: *notamment de Sénèque,*
Hejdánek: zvláště Senekových,
Jiný hlas: *dans lesquels Sénèque montre que nous sommes séparés de notre vie*
Hejdánek: v nichž Seneca ukazuje, že jsme odděleni od svého života
Jiný hlas: *par l'espérance.*
Hejdánek: nadějí.
Jiný hlas: *Que nous sommes séparés du bonheur par l'espérance du bonheur.*
Hejdánek: že jsme odděleni od štěstí právě nadějí ve štěstí.
Jiný hlas: *Que nous sommes séparés de la vertu par l'espérance de la vertu.*
Hejdánek: že jsme odděleni od ctnosti právě nadějí ve ctnost.
Jiný hlas: *Alors que le sage, écrit Sénèque, ignore l'espoir et la crainte.*
Hejdánek: mudrc, jak píše Seneca, neví, co je naděje a strach,

Jiný hlas: *Les insensés au contraire se donnent tout entiers à l'espoir.*

Hejdánek: zatímco ti opozdilí, naopak, se vydávají celé naději.

Jiný hlas: *Ils ont l'âme toujours penchée vers l'avenir.*

Hejdánek: a jejich duše je napřena k budoucnosti.

Jiný hlas: *D'où cette phrase dont on retrouvera l'écho plus tard chez Montaigne et chez Pascal,*

Hejdánek: odtud věta, jejíž ohlas najdeme u Montaigna a u Pascala,

Jiný hlas: *dans laquelle Sénèque résume d'une phrase la vie des insensés, c'est-à-dire de nous tous.*

Hejdánek: v nichž, kde Seneca shrnuje život všech těch opozdilých, nemoudrých lidí, to znamená nás všech.

Jiný hlas: *Non vivunt, sed victuri sunt, omnia differunt.*

Hejdánek: *Non vivunt, sed victuri sunt, omnia differunt.* Což znamená: nežijí, nýbrž se připravují na život.

Jiný hlas: *Ce qui veut dire, ils ne vivent pas, ils se préparent à vivre.*

Hejdánek: všechno přenáší na později.

Jiný hlas: *Ils reportent tout à plus tard.*

Hejdánek: v jiném textu Seneca píše,

Jiný hlas: *Dans un autre texte Sénèque écrit que le plus grand dommage dans la vie c'est de remettre à plus tard.*

Hejdánek: že největší chybou v životě je odsunout něco na později.

Jiný hlas: *C'est là un défaut qui nous arrache chaque jour nouveau.*

Hejdánek: to je chyba, omyl, která nám ukrádá každý nový den.

Jiný hlas: *Il nous enlève le présent en nous donnant à espérer l'avenir.*

Hejdánek: a ukrádá nám přítomnost, dává nám naději v budoucnu.

Jiný hlas: *Bien, alors j'en viens maintenant rapidement parce que l'heure tourne à l'apologie de la volonté.*

Hejdánek: a teď rychle k apologii vůle.

Jiný hlas: *Critiquer l'espérance, ça n'est bien sûr pas renoncer à tout intérêt pour l'avenir.*

Hejdánek: kritizovat naději, to samozřejmě neznamená vzdáti se jakéhokoli zájmu o budoucnost.

Jiný hlas: *C'est seulement soumettre notre rapport à l'avenir à ce qui dépend de nous.*

Hejdánek: to pouze znamená náš vztah k budoucnosti podříditi tomu, co závisí na nás.

Jiný hlas: *C'est-à-dire à notre volonté.*

Hejdánek: to znamená naší vůli.

Jiný hlas: *Sénèque écrit après t'avoir interdit d'espérer, je t'apprendrai à vouloir.*

Hejdánek: Seneca píše: Poté, co jsi si zakázal doufat, naučím tě chtít.

Jiný hlas: *Pour les stoïciens, en effet, la morale doit se soumettre à l'exigence du présent.*

Hejdánek: pro stoiky totiž se morálka musí podrobit požadavku přítomnosti.

Jiný hlas: *Le présent est en effet l'unique temps du salut.*

Hejdánek: přítomnost je vskutku jediným časem spásy.

Jiný hlas: *Essentiellement pour deux raisons.*

Hejdánek: a to hlavně ze dvou důvodů.

Jiný hlas: *La première c'est qu'on ne fait le mal que dans l'espoir d'un bien.*

Hejdánek: první důvod je ten, že zlo člověk nepáchá jinak než doufaje v dobro, má naději v dobro.

Jiný hlas: *C'est une idée qu'on trouvera aussi chez Kant, soit dit en passant.*

Hejdánek: to ostatně je myšlenka, kterou nacházíme i u Kanta.

--- (1989-02-20 André Comte-Sponville - Naděje a vůle u stoiků (1)_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...utekl proto, že doufá v něco, co mu ten jeho zločin přinese.

Jiný hlas: *Alors qu'au contraire, un acte vraiment vertueux...*

Hejdánek: Zatímco skutek vskutku ctnostný...

Jiný hlas: *Pour Kant d'ailleurs comme pour les stoïciens...*

Hejdánek: ...ostatně pro Kanta i pro stoiky...

Jiný hlas: *...est un acte qui est accompli sans en rien espérer.*

Hejdánek: ...je skutek, který člověk koná, aniž v co doufá.

Jiný hlas: *De là ce que Marc Aurèle appelle la morale parfaite...*

Hejdánek: Odtud to, co Marcus Aurelius nazývá dokonalou morálkou...

Jiný hlas: *...qui est simple comme la vertu ou le courage...*

Hejdánek: ...která je právě tak jednoduchá jako ctnost nebo jako odvaha...

Jiný hlas: *...vivre chaque jour comme si c'était le dernier.*

Hejdánek: ...žít každý den, jako by byl poslední.

Jiný hlas: *Pourquoi ?*

Hejdánek: Proč?

Jiný hlas: *Parce que si ce jour était le dernier...*

Hejdánek: Kdyby tento den byl poslední...

Jiný hlas: *...si c'était même le dernier instant de notre dernier jour...*

Hejdánek: ...kdyby to byl dokonce poslední okamžik posledního našeho dne...

Jiný hlas: *...nous ne voudrions commettre aucun mal...*

Hejdánek: ...nechtěli bychom spáchat žádné zlo...

Jiný hlas: *...puisque nous ne pourrions par définition en attendre aucun bien.*

Hejdánek: ...neboť bychom nemohli, jak plyne z věci samé, očekávat už žádné dobro.

Jiný hlas: *Alors que la proximité immédiate de la mort...*

Hejdánek: Tedy ona bezprostřední blízkost smrti...

Jiný hlas: *...ne nous libérerait pas pour autant de nos devoirs moraux.*

Hejdánek: ...nás nicméně neosvobozuje od našich morálních povinností.

Jiný hlas: *D'où ce qu'écrivait Marc Aurèle : Accomplis ton devoir avec le sérieux d'un homme exact et simple...*

Hejdánek: To, co píše Marcus Aurelius: Splň svou povinnost s vážností člověka přesného a jednoduchého.

Jiný hlas: *...tu y arriveras si tu fais chacun de tes actes comme si c'était le dernier de ta vie.*

Hejdánek: A k tomu dojdeš, když každý ze svých skutků budeš konat tak, jako by to byl poslední v tvém životě.

Jiný hlas: *Il n'est donc pas besoin d'espérer pour vouloir...*

Hejdánek: Není tedy třeba pro to, abychom chtěli, není třeba doufat.

Jiný hlas: *...et même l'on ne veut vraiment que là où l'on a cessé d'espérer.*

Hejdánek: A člověk také může chtít jenom tam, vskutku, kde přestal doufat.

Jiný hlas: *Je prends un exemple. Quand je suis... quand j'ai pris l'avion à Paris...*

Hejdánek: Uvedu příklad. Když jsem nastoupil do letadla v Paříži...

Jiný hlas: *...j'espérais bien pouvoir vous parler...*

Hejdánek: ...doufal jsem, že vám budu moci přednést svou přednášku.

Jiný hlas: *...mais ce n'était pas encore ma volonté puisque ça ne dépendait pas de moi.*

Hejdánek: Ale to nezáviselo na mně, čili to nebyla moje vůle.

Jiný hlas: *Ma volonté, c'était de prendre l'avion.*

Hejdánek: Moje vůle byla odletět letadlem.

Jiný hlas: *Alors que maintenant où je suis parmi vous...*

Hejdánek: Dnes jsem mezi vámi...

Jiný hlas: *...je n'espère plus vous parler puisque je le fais en effet.*

Hejdánek: ...nedoufám už, že k vám budu moci promluvit, neboť to činím.

Jiný hlas: *Ce n'est donc plus une espérance mais bien une volonté.*

Hejdánek: Tedy už to není naděje, nýbrž vůle.

Jiný hlas: *Ce qui me semble indiquer qu'on ne peut jamais espérer ce qu'on fait, ni faire ce qu'on espère.*

Hejdánek: Zdá se mi, že se tady naznačuje, že nelze nikdy doufat v to, co člověk dělá, ani dělat, konat to, co člověk doufá.

Jiný hlas: *Je ne peux pas espérer vous parler puisque je le fais, je ne peux pas revenir parmi vous puisque je l'espère.*

Hejdánek: Nemohu doufat, že k vám promluví, neboť tak činím. A nemohu mezi vás znovu přijet, protože v to doufám.

Jiný hlas: *Autrement dit, l'espérance et la volonté sont inversement proportionnelles l'une par rapport à l'autre.*

Hejdánek: Jinak řečeno, naděje a vůle jsou vzájemně vztahné vůči sobě.

Jiný hlas: *Et chacun comprend bien qu'espérer la vertu, c'est une faute...*

Hejdánek: Každý ví, že doufat ve ctnost je chyba.

Jiný hlas: *...puisque'il s'agit non d'espérer être vertueux, non d'espérer bien agir, mais de le vouloir.*

Hejdánek: Neboť nejde o to doufat být ctnostný, nedoufat v dobré konání, ale chtít dobře konat.

Jiný hlas: *La vertu est donc pour les stoïciens du côté non de l'espérance, mais bien de la volonté.*

Hejdánek: Ctnost pro stoiky stojí ne na straně naděje, ale na straně vůle.

Jiný hlas: *Il suffit, dit Marc Aurèle, de bien disposer l'affaire présente.*

Hejdánek: Stačí, jak říká Marcus Aurelius, dobře zvládnout přítomnou záležitost.

Jiný hlas: *C'est l'action même et la sagesse de l'action.*

Hejdánek: Čin sám a moudrost onoho skutku.

Jiný hlas: *En conclusion, quelques mots : Alain, le philosophe français du XXe siècle, Alain évoque quelque part le stoïcien...*

Hejdánek: Závěrem několik slov. Alain, francouzský filosof Alain z tohoto našeho 20. století, připomíná někde ve svém díle stoika...

Jiný hlas: *...qui n'apercevait plus d'autre raison de vouloir que de sauver le vouloir même.*

Hejdánek: ...který nevnímal jiné důvody chtění než záchranu chtění samotného.

Jiný hlas: *C'est ce qui explique la longévité sans exemple du stoïcisme...*

Hejdánek: Proto... tím lze vysvětlit onu mimořádnou dlouhověkost stoicismu.

Jiný hlas: *...dont le langage courant, en tout cas en français, porte la trace...*

Hejdánek: V i současném jazyce, minimálně francouzském, stoicismus se hluboce zaznamenal.

Jiný hlas: *...puisque stoïcisme, stoïque, stoïcien en français font partie du langage courant.*

Hejdánek: Neboť slovo stoický, stoicismus je součástí běžného mluveného jazyka.

Jiný hlas: *On dira que c'est vrai aussi des mots platonique ou épicurien...*

Hejdánek: Můžeme možná říci, že podobně je tomu se slovy platónský, epikurejský.

Jiný hlas: *...mais c'est alors au prix d'un changement de sens qui les rend à peu près méconnaissables.*

Hejdánek: Ovšem smysl těchto slov byl změněn, takže už dokonce jsou spíše příležitostí k nepochopení.

Jiný hlas: *Au contraire, concernant le stoïcisme, les gens y mettent bien dans ce mot ce que les stoïciens en effet y mettaient...*

Hejdánek: Naopak, co se stoicismu týče, do tohoto slova i naši současníci vkládají to, co do něho vkládali stoikové sami.

Jiný hlas: *...qui est la volonté sans faiblesse, tout entière présente à chaque instant dans le jugement et l'action.*

Hejdánek: A to jest vůle bez slabosti, vůle přítomná v jak usuzování, tak v činu.

Jiný hlas: *Stoïcisme, c'est courage et courage, c'est volonté.*

Hejdánek: Stoicismus znamená odvahu a odvaha znamená vůli.

Jiný hlas: *, que cette volonté n'ait pas besoin d'espérance...*

Hejdánek: že tato vůle nepotřebuje naději,

Jiný hlas: *...qu'elle ne soit pleinement volonté même...*

Hejdánek: a že není plně vůlí,

Jiný hlas: *...qu'à la condition de se libérer de l'espoir et de la crainte.*

Hejdánek: pokud se neosvobodí od strachu a od naděje.

Jiný hlas: *C'est pour nous en ces temps de détresse et de désillusion un exemple et un encouragement.*

Hejdánek: V této době deziluzí a všelijakých smutků je příkladem i povzbuzením.

Jiný hlas: *Voilà, merci pour cette brillante traduction.* Mně se líbí na tom Marku Aureliu, že by stačilo, kdyby ten člověk žil, jako kdyby každý den byl poslední, že by to stačilo k tomu, že teda bude konat dobré skutky. Když je to ten člověk, kterež je bezvášnivý, ten stoik, tak potom je to jedno, že jo. *La maxime de Marc Aurèle qu'on agisse de la façon comme si chaque jour on agissait en dernier.* Kdyby jednal tak, že ten den bude pro něj jako poslední, a už je to ten člověk, který je bezvášnivý, *il est impassible*, pak ten jeho poslední skutek bude velice pěkný. *Sa conduite sera exemplaire.* Má-li nebo je-li nějakými vášněmi, pak teda může klidně ten jeho poslední skutek být právě velice zlej. *Ou bien s'il est encore esclave de passions, son action peut être très mauvaise.* A to je příklad známý z terorismu třeba. Kamikaze. *Oui, on peut en avoir pas mal d'exemples des terroristes, des kamikazes.*

Jiný hlas: *Je dirais que c'est un peu entre les deux. Parce que Marc Aurèle n'a jamais prétendu être un sage.*

Hejdánek: Já bych řekl, že to je něco mezi. Protože Marcus Aurelius se nikdy nedomníval, že by on sám byl mudrc.

Jiný hlas: *Ce qui fait qu'il me semble que sa maxime vaut surtout pour quelqu'un qui n'est pas encore un sage mais qui tend vers une certaine sagesse.*

Hejdánek: Tedy zdá se mi, že pro to jeho výrok se týká toho, kdo ještě není moudrý, ale k moudrosti směřuje.

Jiný hlas: *Si bien que la critique de l'espérance a pour fonction précisément de mettre les passions à distance.*

Hejdánek: Ta kritika naděje míří k tomu, aby ty vášně od člověka odstavila.

Jiný hlas: *Cela dit, il est très vrai qu'on peut être plein de passion jusqu'au dernier jour de sa vie.*

Hejdánek: Tedy je pravda, že člověk může být plný vášní až do posledního dechu.

Jiný hlas: *Mais dans le cas des terroristes, ils entrent tout à fait dans le profil envisagé, à savoir qu'ils accomplissent un mal dans l'espoir d'un bien.*

Hejdánek: Ale u těch teroristů je to tak, že oni páchají něco zlého, neboť doufají, že tím konají něco velmi dobrého.

Jiný hlas: *Et d'un bien qui n'est pas le leur puisque souvent ils sacrifient leur vie, mais le bien à venir soi-disant de l'humanité.*

Hejdánek: Tedy něco dobrého, co není jejich dobro, vždyť oni obětují život, ale budoucí dobro, třeba dobro lidstva.

Jiný hlas: *Il y a de ce point de vue la même structure me semble-t-il entre le terrorisme et le totalitarisme.*

Hejdánek: V tomto, zdá se mi, je tady podobná struktura mezi totalitarismem a terorismem.

Jiný hlas: *Disons que le totalitarisme est un terrorisme au pouvoir ou que le terrorisme est un totalitarisme qui n'est pas au pouvoir.*

Hejdánek: Že totalitarismus je terorismus u moci, nebo že terorismus je totalitarismus, který ještě není u moci.

Jiný hlas: *Mais dans les deux cas il s'agit de sacrifier le présent à un bonheur à venir. La présence au profit du futur.*

Hejdánek: V obou případech jde o to obětovat přítomnost ve prospěch budoucího štěstí, přítomnost ve prospěch budoucnosti.

Jiný hlas: *Je dirais volontiers que les plus grands tyrans de l'histoire ont été des optimistes.*

Hejdánek: Řekl bych, že největší tyrani v dějinách bývali optimisté.

Jiný hlas: *Depuis Hitler proclamant le Reich de mille ans...*

Hejdánek: Od Hitlera, který vyhlašoval tisíciletou říši...

Jiný hlas: ...*jusqu'à Staline annonçant le règne radieux du communisme.*

Hejdánek: ...až ke Stalinovi, který vyhlašoval království komunismu.

Jiný hlas: *Alors que Marc Aurèle qui finalement n'espérait rien ou très peu de chose...*

Hejdánek: Marcus Aurelius, který nakonec nedoufal v nic nebo jen v málo...

Jiný hlas: ...*mais qui ne transigeait pas avec sa conscience morale...*

Hejdánek: ...ale který nedělal žádné kompromisy se svým morálním vědomím...

Jiný hlas: ...*sans prétendre faire le bonheur des générations futures...*

Hejdánek: ...aniž se domníval, že buduje dobro budoucích generací...

Jiný hlas: ...*a en tout cas fait moins de mal aux générations présentes.*

Hejdánek: ...určitě spáchal mnohem méně zlého generacím současným.

Jiný hlas: *Bon, si on fait l'abstraction de l'espérance pour le monde...* Ještě pořád to znamená, že jde pro to dobré v té poslední chvíli. ...*ça ne veut pas dire automatiquement que...*

Jiný hlas: ...*qu'on agisse bien.*

Jiný hlas: Že jednáte dobře. ...*dans l'action dernière.* V tom posledním skutku. ...*par exemple que je n'assassine pas ma copine qui me triche après encore moi.*

Jiný hlas: *Vous avez raison. Cela dit il y a deux choses. La première chose c'est qu'il faut qu'il y ait ce que Marc Aurèle appelle, ce que les stoïciens appellent une éducation du jugement.*

Hejdánek: Máte pravdu. Jsou tam dvě věci. První věc je ta, že musí být něco, co stoikové nazývají výchovou uvažování.

Jiný hlas: *Et c'est vrai qu'il ne suffit pas d'agir comme si c'était le dernier acte de sa vie si le jugement lui-même n'est pas éduqué.*

Hejdánek: Samozřejmě, že nelze jednat, jako by ten den byl poslední, jestliže samo uvažování není k tomu vychováno.

Jiný hlas: *Mais les stoïciens pensaient que chez presque tous les hommes le jugement moral est suffisamment formé pour que vous sachiez qu'il ne faut pas, surtout pas assassiner votre petite amie.*

Hejdánek: Stoikové se domnívali ale, že to uvažování většiny lidí je natolik vyvinuté, že budou vědět, že se ta milenka nemá zamordovat.

Jiný hlas: *Simplement ce qui se passe souvent c'est que ce que nous savons être mal nous le faisons quand même...*

Hejdánek: Ovšem to, o čem víme, že je zlé, stejně konáme...

Jiný hlas: ...*parce que nous en espérons un plus grand bien.*

Hejdánek: ...neboť doufáme, že tím docílíme většího dobra.

Jiný hlas: *Encore une fois, le voleur sait que voler c'est mal...*

Hejdánek: Ještě jednou, zloděj ví, že krást se nemá...

Jiný hlas: ...*mais il en espère une richesse qui pour lui est un bien.*

Hejdánek: ...ale doufá, že tak přijde k bohatství, které pro něj znamená dobro.

Jiný hlas: *Donc l'idée d'agir comme si c'était mon dernier jour...*

Hejdánek: Tedy myšlenka jednat, jako by to byl můj poslední den...

Jiný hlas: ...*ne tient pas lieu de conscience morale bien sûr, vous avez raison.*

Hejdánek: Tady nemůže suplovat morální vědomí, to máte pravdu,

Jiný hlas: ...*mais vise à mettre entre parenthèses toutes les passions qui portent presque toujours sur l'avenir.*

Hejdánek: ale směřuje k tomu uzavřovat všechny vášně, které se vztahují k budoucnosti.

Jiný hlas: ...*si la liberté se rapporte seulement à des choses qui dépendent de nous...* Jestli se lidská svoboda týká jen věcí, které závisejí na něm samotném, z toho hlediska, že lidská činnost směřuje i k světu, který je velice složitý a komplikovaný. ...*et les choses sociales, par exemple, ne dépendent pas uniquement de sa décision.* A věci společenské, myslím, nezávisí jenom na tom lidském subjektu jako jednotlivci. Jako že by o nich rozhodoval sám. Že si právě myslím, že například disidentská činnost spočívá

v tom, že sice jakýmsi krůčkem je to, co tedy závisí na člověku samotném, ale zároveň se vztahuje k tomu, co nezávisí jenom na něm. A že v tomto napětí teprve jde o tu celou svobodu.

Jiný hlas: *Le mot liberté a deux sens différents. L'un, le sens politique du mot liberté, qui en fait concerne ce qu'on appellerait en philosophie la liberté d'action. Et puis il y a la liberté de la volonté elle-même. Les deux existent bien sûr, ce sont deux problèmes, simplement ce sont deux problèmes différents.*

Hejdánek: Slovo svoboda má dva rozdílné významy. Jeden je politický význam slova, to je to, co bychom ve filosofii nazvali svobodou konání. A pak je to svoboda vůle samé. Obě samozřejmě existují, jde však o dva rozdílné problémy.

Jiný hlas: *Simplement, du temps d'Epictète, la liberté politique n'existait évidemment pas. Et il n'apparaissait aucune perspective historique d'une libération ou d'une évolution démocratique de l'Empire romain.*

Hejdánek: Za časů Epiktétových politická svoboda samozřejmě neexistovala a neexistoval žádný historický výhled na nějaké osvobození nebo demokratický vývoj Římské říše.

Jiný hlas: *Sa situation de ce point de vue était sans doute pire que la vôtre. Ce qui explique au moins en partie que sa réflexion ait porté beaucoup moins sur la liberté politique que sur la liberté de la volonté.*

Hejdánek: V tomto ohledu byla jeho situace nepochybně horší než vaše. Což alespoň částečně vysvětluje, že se jeho myšlení mnohem méně zabývalo politickou svobodou než svobodou vůle.

Jiný hlas: *Son problème en effet n'est pas de savoir comment chasser le tyran, mais de savoir comment être un homme libre sous la tyrannie.*

Hejdánek: Jeho problémem nebylo vědět, jak vyhnat tyrana, ale jak být svobodným člověkem v tyranii.

Jiný hlas: *Or vous savez mieux que personne, et vous le montrez par votre présence même ici, qu'on peut être un homme libre y compris quand la société, elle, n'est pas libre.*

Hejdánek: Vy pak víte lépe než kdokoli jiný, a dokazujete to i svou přítomností zde, že člověk může být svobodný i tehdy, když společnost sama svobodná není.

Jiný hlas: *Ça ne veut bien sûr pas dire que la liberté de la volonté suffise. Il faut que la société aussi soit libre, bien sûr. Mais ce qu'Epictète peut nous rappeler, c'est qu'inversement il ne suffit pas non plus que la société soit libre. Il faut que la volonté le soit aussi.*

Hejdánek: To ovšem neznamená, že svoboda vůle stačí. Je samozřejmě zapotřebí, aby i společnost byla svobodná. Epiktétos nám však připomíná, že ani obráceně nestačí, aby společnost byla svobodná. Je třeba, aby byla svobodná i vůle.

Jiný hlas: *Et de ce point de vue, c'est une chose bien évidente qu'il y a en Tchécoslovaquie des hommes libres pour ce qui est de la volonté, comme il y a en France, dans une société libre, des hommes qui pour Epictète ne seraient pas libres, enfin pas tous, ça dépend lesquels, mais des hommes qui ne seraient pas libres du point de vue de la volonté.*

Hejdánek: A z tohoto hlediska je zcela zřejmé, že v Československu jsou lidé svobodní, pokud jde o vůli, zatímco ve Francii, ve svobodné společnosti, jsou lidé, kteří by podle Epiktéta – samozřejmě ne všichni, ale někteří – nebyli svobodní z hlediska své vůle.

Jiný hlas: *D'où le petit dialogue que je citais tout à l'heure entre Epictète et son élève : „Mais le tyran enchaînera quoi ? Ta jambe.“ „Mais il coupera quoi ? Ta tête.“ Qu'est-ce qu'il ne peut ni enchaîner, ni couper ? Ta volonté.*

Hejdánek: Odtud onen krátký dialog, který jsem citoval, mezi Epiktétem a jeho žákem: „Ale tyran spoutá co? Tvou nohu.“ „Ale uřízne co? Tvou hlavu.“ Co nemůže ani spoutat, ani uříznout? Tvou vůli.

Jiný hlas: *Il me semble que ce que le stoïcisme peut nous rappeler, c'est qu'aucune tyrannie ne peut supprimer la liberté de la volonté, de même qu'aucune démocratie ne peut en dispenser.*

Hejdánek: Zdá se mi, že to, co nám stoicismus může připomenout, je, že žádná tyranie nemůže odstranit svobodu vůle, stejně jako žádná demokracie od ní nemůže nikoho osvobodit.

Jiný hlas: Ten příklad jako by tedy platil pouze v tom případě, kdyby se ten člověk, který se stane stoikem, dokázal natolik vychovat, že by se vlastně zbavil pudu sebezáchovy. Protože kdyby se například vyhlásilo,

že se nebude dávat pětadvacet tisíc pokuty, ale že se bude řezat noha, tak to vůli každého jedince ovlivní. To neovlivní třeba vůli toho, kdo by se dokázal smířit s tím, že mu tu nohu uříznou.

Jiný hlas: bez nohy tedy, bez nohy.

Jiný hlas: A bez dvaceti tisíc navrch.

Jiný hlas: *Alors si l'on regarde l'actualité, si par une mesure législative on sanctionne de la coupure de la tête ou de l'enchaînement de la jambe la participation à une manifestation, paraît-il qu'il n'y aura pas beaucoup de monde.*

A když si vezmeme aktuality, tak v zákonodárných opatřeních, v sankcích, useknutí hlavy nebo uvázání nohy, účast na demonstraci, jak se zdá, by tam asi nebylo moc lidí.

Oui, mais il est évident qu'il ne s'agit pas que chacun se transforme par décret en héros.

Samozřejmě, že nejde o to, aby nějakým nařízením se ze všech lidí stali hrdinové.

Quoique les héros cela existe aussi.

I když hrdinové existují.

Et qu'on ne peut pas nous, qui n'en sommes pas, en tout cas moi, faire comme si d'autres n'avaient pas montré que l'héroïsme aussi était possible.

A víme, že jsou lidé, kteří ukázali, že hrdinství je možné. Ne tedy zrovna já.

Mais surtout, je crois que la leçon à retenir du stoïcisme, c'est que chacun porte en lui la clé de sa liberté.

Ale nicméně učení, které ze stoicismu stále trvá, je, že každý nese svůj klíč ke své svobodě.

Il est évident que dans le cas de figure que vous évoquez, je n'irais certainement pas manifester.

V tom případě, jak vy zmiňujete, bude-li tomu tak, že se tedy ta noha bude řezat, tak já bych asi manifestovat nešel za tu cenu.

Mais je dois alors savoir que si je ne manifeste pas, ce n'est pas parce que le tyran m'en empêche, ou du moins ce n'est pas seulement pour ça, c'est aussi parce que j'ai peur de mourir.

Ale je třeba vědět, že pakliže nejdu manifestovat, není to proto, že mně v tom tyran zabraňuje, nebo přinejmenším není to jen proto, je to proto, že mám strach přijít o nohu nebo o hlavu.

Je suis donc esclave de ma peur de la mort, c'est-à-dire de moi-même.

Tedy jsem otrokem svého strachu ze smrti, tedy otrokem sebe sama.

Eh bien le sage stoïcien, c'est-à-dire l'homme libre pour les stoïciens, c'est celui qui n'a plus peur, c'est-à-dire qui a cessé d'être esclave de lui-même.

A svobodný člověk, tedy stoický mudrc, je ten, který nemá strach. Tedy který přestal být otrokem sebe sama.

Alors en un sens ce n'est qu'un modèle. Les stoïciens eux-mêmes se demandaient s'il avait jamais existé un sage réel.

Tohleto ovšem je model a samotní stoici se ptali, jestli skutečně nějaký opravdový mudrc vůbec někdy existoval.

Et il va de soi que je ne prétends pas en être un.

Samozřejmě, že si nemyslím, že bych jím byl zrovna já.

Mais je crois que ce modèle est éclairant pour comprendre notre vie, et pour comprendre, comme disent d'ailleurs les stoïciens, que chacun porte aussi un tyran en soi.

Ale ten model je vhodný na to, aby nám osvětlil náš vlastní život, pomohl mu porozumět. Abychom porozuměli tomu, co také stoikové říkají, že každý si v sobě nosí svého tyrana také.

Or cette tyrannie-là, elle dépend de moi.

A tato tyranie však závisí na mně.

Ça n'empêche pas de combattre l'autre, mais vous savez mieux que moi qu'on ne peut pas combattre l'autre sans combattre au moins partiellement celle qu'on porte en soi.

To nějak nebrání v tom, abych bojoval proti té jiné tyranii. Ale víte lépe než já, že nelze bojovat proti té druhé tyranii, když člověk nebojuje proti té tyranii své vlastní.

Autrement dit le stoïcisme aboutit à une leçon qui est très simple, c'est qu'il n'est pas de vraie liberté sans

courage.

Jinak řečeno, naučení ze *stoicismu* je jednoduché, že není skutečné svobody bez odvahy.

Jiný hlas: Slyšeli jsme vklad, který s velkou [nesrozumitelné] porozuměním a jak se mi zdá s velkou sympatií nám zpřítomnil stoické myšlení. A teď v diskusi jsme slyšeli, že sám *Marcus Aurelius*, že se nepovažoval za mudrce, nýbrž za něco mezi tím. Předpokládám, že náš host není mudrc, ale filosof, tedy že v té věci se podobá *Marku Aureliovi* více než snad nějakému stoickému mudrci. A tedy dovolávám se té zásady *Marka Aurelia*, která tu byla citována, že se musíme pokoušet lidi převychovat, a pokud se nám to nepodaří, tak že je musíme strpět. A protože bylo osudem, aby k nám náš host, pan Cosme, přijel a protože týž osud způsobil, že nám se ten *stoicismus* moc nelíbí, nemohu než prosit o tu toleranci vůči tomu, co teď řeknu. K tomu osudu z naší strany, z mé – já teď budu mluvit o mně – z mé strany patří, že jsem byl vychován jako křesťan a že dokonce jsem byl připraven k tomu, že s tím křesťanstvím chci opravdu něco udělat ve svém životě. A vím, že křesťanství bylo neobyčejně znečištěno *stoicismem* od začátku hnedka ze začátku.

Jiný hlas: *Je sais bien aussi que le christianisme dès le début a été très pollué... quoi? Pollué. Pollué par le stoïcisme.*

Hejdánek: A proto je to jaksi taková, po mém soudu, přímo životní nutnost,

Jiný hlas: *nécessité vitale,*

Hejdánek: aby se křesťanství tohoto zatížení zbavilo.

Jiný hlas: *pour le christianisme de s'en débarrasser.*

Hejdánek: My jsme si tady v semináři vždycky ukazovali, jak se musí zbavit celé historické, celého řeckého odkazu.

Jiný hlas: *Dans notre séminaire, nous avons montré comment le christianisme doit se débarrasser de tout ce qu'il y avait légué de l'humain grec.*

Hejdánek: A nyní tedy v případě toho *stoicismu*, tak je to ještě ten řecký odkaz v takové jaksi deprivované podobě ještě upadlé.

Jiný hlas: *Et dans le cas du stoïcisme, l'héritage grec, c'est l'héritage dans une forme encore déformée, déformée...*

Hejdánek: Jaké? Upadlé.

Jiný hlas: *...déformée, corrompue. Voyez, dans une forme, non, déformée, corrompue.*

Hejdánek: A po mém soudu deformované především bych tady zmínil dvojím způsobem. Že ta argumentace, které užívá, je sofistická z velké části.

Jiný hlas: *À mon avis déformé de deux façons. D'abord, l'argumentation du stoïcisme est en grande partie sophistique.*

Hejdánek: To jest založená na rétorickém přesvědčování a rezignující na pokus o vidění světa v celku.

Jiný hlas: *Donc fondée sur la persuasion rhétorique et se résignant à une vision du monde globale.*

Hejdánek: A za druhé, proti starší té klasické fázi řecké *filosofie*, tam zavádí některé mýty znovu nebo nové mýty v té *filosofii*. To je tak v celku, že to nejsou konkrétní. Teď bych chtěl ještě říct dvě konkrétní takové námitky, kterými bych to trochu zdokumentoval.

Jiný hlas: *Et de la deuxième façon, par rapport à la philosophie grecque précurseur, elle réintroduit des mythes. La philosophie stoïcienne... Bon, ce n'est pas en... non, ce ne sont pas concrètes... Maintenant deux choses concrètes.*

Hejdánek: Archaický člověk se bál spousty věcí.

Jiný hlas: *L'homme archaïque, il craignait beaucoup de choses.*

Hejdánek: A to znamená, že se bál budoucnosti.

Jiný hlas: *Ça veut dire qu'il craignait l'avenir.*

Hejdánek: Tedy jeho hlavním životním problémem byl děs z budoucnosti.

Jiný hlas: *Le problème de sa vie, c'était la peur du futur.*

Hejdánek: Tomuto děsu se bránil tím, že se orientoval na archetypy.

Jiný hlas: *Il voulait se débarrasser de sa peur en s'orientant vers les archétypes.*

Hejdánek: A těch archetypů měl mnoho a mohl si vybírat.

Jiný hlas: *Et il en avait beaucoup et il en pouvait choisir.*

Hejdánek: Stoicismus proti tomu říká, že je jenom jeden archetyp,

Jiný hlas: *Le stoïcisme, par contre, il dit qu'il n'y a qu'un seul archétype,*

Hejdánek: který navíc nemůžeme znát a který nemůžeme nijak ovlivnit.

Jiný hlas: *donc et du reste c'est un archétype que nous ne pouvons pas connaître et que nous ne pouvons influencer d'aucune façon.*

Hejdánek: To, že se najde u řady sofistů u stoiků, u stoiků spousta takových výzev morálních, to je samo o sobě filosoficky nekongruentní s celou tou koncepcí.

Jiný hlas: *Alors, si on trouve chez beaucoup de stoïciens des appels du genre des appels moraux, ça n'est pas congruent avec la conception philosophique.*

Hejdánek: Buď je možno přicházet s apely a mít za to, že to má nějaký smysl,

Jiný hlas: *Ou bien on peut faire des appels et croire que ça a un sens,*

Hejdánek: anebo vím, že když přicházím s apelem, tak je to proto, že jinak nemohu.

Jiný hlas: *ou je sais qu'en énonçant un appel, je le fais parce que je ne peux pas faire autrement.*

Hejdánek: Jakou má noetickou hodnotu nebo gnozeologickou hodnotu tvrzení o fatalismu?

Jiný hlas: *Quelle est la valeur noétique ou gnoséologique de demeurer sur le fatalisme?*

Hejdánek: Nepomáhá mi to v rozhodování.

Jiný hlas: *Bon, ça ne fait pas ma décision plus facile.*

Hejdánek: A naproti tomu to odporuje mé každodenní zkušenosti.

Jiný hlas: *Et du reste, c'est en contradiction avec mon expérience quotidienne.*

Hejdánek: Takže skepticismus zůstává stále v nějaké iluzi.

Jiný hlas: *Donc le scepticisme, il demeure toujours dans une certaine illusion.*

Hejdánek: Buď je iluzí ten fatalismus, protože ten nemá vliv na nic než na nějaké mé nálady a to jsou ty *passions*.

Jiný hlas: *Ou bien c'est le fatalisme qui est illusion parce que le fatalisme, il ne peut influencer autre chose que mes humeurs, mes passions.*

Hejdánek: A já celý život musím žít, jako kdyby toho fatalismu nebylo.

Jiný hlas: *Et moi, je suis obligé de vivre comme si le fatalisme n'existait pas.*

Hejdánek: To je vlastně výzva toho stoicismu, být svobodný, i když nejsem svobodný.

Jiný hlas: *Donc c'est ça l'appel du stoïcisme, être libre même si je ne suis pas libre.*

Hejdánek: Tedy iluze na obou stranách. Buď jedno, nebo druhé je iluze.

Jiný hlas: *Donc il y a l'illusion de deux extrémités. Ou bien l'un ou l'autre est illusion.*

Hejdánek: A druhý příklad, budem už znát tam u mýtů... že ho teď uvedu...

Jiný hlas: *Un exemple que l'auditoire connaît déjà...*

Hejdánek: My jsme se v semináři mnohokrát zabývali otázkou štěkajícího psa.

Jiný hlas: *Dans le séminaire, on a plusieurs fois évoqué le chien qui aboie.*

Hejdánek: Ukazovali jsme si, že jsme zvyklí považovat za psa to, co tady běhá kolem nás.

Jiný hlas: *Nous sommes habitués de considérer comme le chien cet animal que nous voyons...*

Hejdánek: Tady a teď.

Jiný hlas: *...qui parcourt ici et maintenant.*

Hejdánek: Ale zároveň víme, že pes je zvíře, které žije řekněme dvanáct patnáct let.

Jiný hlas: *Mais en même temps, nous savons que la longévité d'un chien, c'est douze ans, quinze ans.*

Hejdánek: A že k tomu zvířeti patří ta doba štěněčí

Jiný hlas: *et que c'est aussi l'époque, le stade de l'enfance du chien qui appartient au chien.*

Hejdánek: a že tedy pes jako jsoucno je jsoucno časové, z něhož vždycky nějaký kousek je tu.

Jiný hlas: *Et donc que le chien comme étant est un étant temporel, ce n'est seulement qu'un morceau,*

une partie. ale je to jenom kousek.

Jiný hlas: *Mais ce n'est qu'une partie.*

Hejdánek: Zatímco naprostá většina psa tu není.

Jiný hlas: *Bien que la majorité du chien fait défaut ici.*

Hejdánek: A stoikové tím, že neberou ten čas vážně,

Jiný hlas: *Les stoïciens, parce qu'ils sous-estiment le temps,*

Hejdánek: ale to není jejich soukromá chyba, to je chyba celé řecké filosofie,

Jiný hlas: *mais ce n'est pas seulement leur faute, c'est la faute de la philosophie grecque comme telle,*

Hejdánek: považují za skutečné pouze to tělo, které tady zrovna běhá.

Jiný hlas: *ils considèrent comme réel seulement le corps qui court sur le plancher, le corps du chien.*

Hejdánek: A tím končím, náš host říkal tedy, když tohle zdůraznil, že jenom přítomnost existuje,

Jiný hlas: *seule la présence, seulement le présent existe,*

Hejdánek: a tím vlastně špatně pracoval s jazykem,

Jiný hlas: *donc vous avez mal travaillé avec le langage,*

Hejdánek: protože existovat, *exister*, pochází od *ex-sisto*,

Jiný hlas: *exister, ça veut dire... l'origine du mot, la racine c'est ex-sisto,*

Hejdánek: což je překlad řeckého *ekstasis*.

Jiný hlas: *c'est la traduction du mot grec ekstasis.*

--- (1989-02-20 André Comte-Sponville - Naděje a vůle u stoiků (2)_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: To, co vyčnívá ven, *saillie, est présent*. A vyčnívá z přítomnosti pes jako subjekt, který je schopen štěkat, protože štěká *Hekettung*, ale zároveň je původcem toho štěkání, to jest předchází tomu štěkání. A proto můžeme říci, že subjekt existuje a že *ergo* není přítomný. To jest není jsoucí. Je vykloněn do budoucnosti. Ale to už je kritika celé řecké tradice a tak se omlouvám za tu délku.

Pokud se týče toho nakažení křesťanství řeckým myšlením, jsem do značné míry s vámi v souhlase. Ale obávám se, že až svou očistnou práci dokončíte, tak vám toho moc křesťanského nezůstane. Tak moc se totiž řecká složka v křesťanství zdá značná.

Začnu tím koncem, otázkou času, protože tam jde asi o to hlavní. Tady se musím spolehnout na obvyklé překlady. Já bych neřekl, že přítomnost existuje, ale když vyměníme to *ex* za *in*, můžeme říci, že přítomnost neexistuje, ale *insistuje*, což ve francouzštině znamená naléhat. Nemůže být existence pro Řeky, protože pro ně neexistuje žádné vně. Souhlasím s vámi v tom, že můžeme konstatovat tento protiklad mezi onou *diastází*, *extází* nebo, jak řekl Augustin, *distencí* a myšlením čisté přítomnosti.

Tady nechtěl bych toto pojetí připisovat hned každému, ale chtěl bych se pokusit o pochopení.

Kdybychom se hypoteticky umístili v čiré přítomnosti, ještě to neznamená, že není čas. Znamená to prostě, protože už jsme tu dvě hodiny spolu, že každá sekunda, každá chvilka těchto dvou hodin byla prožita v přítomnosti. Co se mě týče, co vy na to, to nevím, ale co se mě týče, již 35 let, co existuji, lépe řečeno *insistuji*, těch 35 let jsem vždy prožil v přítomnosti. Samozřejmě, že si vzpomínám na minulost, ale na tu minulost si vzpomínám v přítomnosti. Když neříkám, že vzpomínám, ale vzpomínal jsem si, to znamená, že už si nevzpomínám. A že v podstatě vzpomínka je to, co je vzpomínkou přítomnou.

Rovněž tak plány a naděje, ty přeci spřádám teď, v přítomnosti. A přesto za těch 35 let nebo za ty dvě hodiny uplynulo hodně času, neboť nejsem už dítě a také už nikdy znovu neprožijeme ty první okamžiky tohoto našeho posezení. Ale tato realita toho času není nic jiného než přítomnost. Je to změna přítomnosti. Po ty dvě hodiny jsme neprožívali než přítomnost, ale nikdy to nebyla tatáž přítomnost ve dvou po sobě jdoucích okamžicích. Jinak řečeno, realita času je slučitelná s myšlenkou čiré přítomnosti. A to stoikové po Hérakleitově době nazývají tím stáváním se. Lze tedy říci, že není nic jiného než přítomnost a že pouze přítomnost existuje nebo *insistuje*, a že přítomnost se z okamžiku v okamžik mění, přítomnost je vždycky nová. Včetně, ještě jednou, formy vzpomínky v té podobě, kterou na sebe bere vzpomínka.

Jiný hlas: *Puisqu'il y a une différence entre le chien que vous évoquiez et moi,*

Hejdánek: neboť je rozdíl mezi psem, zmíněným již, a mnou,

Jiný hlas: *c'est que moi je suis présent ici tout entier,*

Hejdánek: já jsem tady celý,

Jiný hlas: *mais y compris bien sûr avec tous les souvenirs qui constituent mon passé.*

Hejdánek: samozřejmě se všemi vzpomínkami, které konstituují mou minulost.

Jiný hlas: *Quant à tout ce que j'ai oublié du petit bébé que j'étais,*

Hejdánek: když jsem zapomněl spoustu věcí ze svého kojeneckého věku,

Jiný hlas: *on peut bien dire que c'était moi si l'on veut,*

Hejdánek: dá se říci, že jsem to byl já, chcete-li,

Jiný hlas: *mais cela n'existe plus du tout.*

Hejdánek: ale tohle já už neexistuje.

Jiný hlas: *Un dernier mot pour ne pas être trop long. Si l'on admet que seul le présent existe,*

Hejdánek: abych to neprodlužoval příliš. Připustíme-li, že pouze přítomnost existuje,

Jiný hlas: *ça entraîne des répercussions profondes sur la conception qu'on se fait de la liberté,*

Hejdánek: má to dopad na pojetí svobody,

Jiný hlas: *puisque dès lors au présent personne ne peut vouloir autre chose que ce qu'il veut.*

Hejdánek: neboť v přítomnosti pak nikdo nemůže chtít nic jiného než to, co chce.

Jiný hlas: *En effet, le libre arbitre suppose*

Hejdánek: ostatně *liberum arbitrium*, ona svobodná vůle,

Jiný hlas: *qu'on choisisse entre deux actions possibles,*

Hejdánek: předpokládá, že se vybírá mezi dvěma možnými činy,

Jiný hlas: *c'est-à-dire deux actions futures,*

Hejdánek: tedy dvěma budoucími činy,

Jiný hlas: *alors qu'on n'accomplit jamais que des actions présentes.*

Hejdánek: zatímco člověk koná pouze v přítomnosti.

Jiný hlas: *Je dirais que le libre arbitre, la liberté indéterminée,*

Hejdánek: řekl bych tedy, že nedeterminovaná svoboda,

Jiný hlas: *ne vaut que pour les actions que nous n'avons pas encore accomplies*

Hejdánek: platí pouze pro činy, které jsme ještě nevykonali,

Jiný hlas: *et que celles que nous accomplissons vraiment ne sont pas libres en ce sens,*

Hejdánek: a v tomto smyslu činy, které konáme, svobodné nejsou,

Jiný hlas: *mais seulement en tant qu'elles sont volontaires.*

Hejdánek: jsou svobodné pouze v tom smyslu, že jsou volní, dobrovolné, konány volky.

Jiný hlas: *Mais alors, c'est bien malgré tout une liberté,*

Hejdánek: ale přesto, přese všechno je to svoboda,

Jiný hlas: *parce que vous avez dit que je ne puis influencer en rien le destin,*

Hejdánek: protože jste řekl, že osud nemohu nijak ovlivnit.

Jiný hlas: *C'est vrai et c'est faux,*

Hejdánek: je to pravda a je to... není to pravda.

Jiný hlas: *C'est vrai parce que ma volonté elle-même fait partie du destin,*

Hejdánek: je to pravda, protože i vůle je součástí osudu,

Jiný hlas: *mais en même temps c'est faux parce que du coup je joue mon rôle dans le destin.*

Hejdánek: ale pak to není pravda v tom ohledu, že já v tom osudu hraju svou roli.

Jiný hlas: *Je prendrais le même exemple que Cicéron avec le médecin qu'on appelle ou qu'on n'appelle pas.*

Hejdánek: Připomeňme onoho ciceronovského doktora, kterého člověk buď zavolá, nebo nezavolá.

Jiný hlas: *Vous êtes une cause aussi dans la chaîne des causes qui font le destin de la Tchécoslovaquie.*

Hejdánek: Jste také jednou příčinou v řetězu příčin, které znamenají osud Československa.

Jiný hlas: *Et en ce sens le fatalisme ne s'oppose pas à la liberté,*

Hejdánek: V tomto smyslu fatalismus se nestaví do protikladu ke svobodě, nestaví se proti ní,

Jiný hlas: *mais seulement aux illusions d'un libre arbitre absolu,*

Hejdánek: ale staví se proti iluzi onoho, oné absolutní svobodné vůle.

Jiný hlas: *Et c'est d'ailleurs ce que Leibniz a reconnu*

Hejdánek: A to ostatně je to, co poznal Leibniz,

Jiný hlas: *en comparant, mais ça va vous faire bondir,*

Hejdánek: i když srovnával, což s vámi bude šít,

Jiný hlas: *dans la Théodicée le fatum stoicum*

Hejdánek: v *Theodiceji fatum stoicum*, stoický osud,

Jiný hlas: *avec le fatum christianum,*

Hejdánek: s osudem křesťanským,

Jiný hlas: *montrant qu'ils étaient très proches.*

Hejdánek: ukázal, že jsou si velice blízko.

Jiný hlas: *La seule différence pour Leibniz étant que le destin chrétien est une providence.*

Hejdánek: Jediný rozdíl pro Leibnize je v tom, že osud křesťanský je prozřetelnost.

Jiný hlas: *Mais en vérité la différence n'en est pas vraiment une, parce que le stoïcien est une providence... le destin est une providence aussi en vérité pour les stoïciens.*

Hejdánek: Ale není to tak přesvědčivý rozdíl, protože pro stoiky osud je také prozřetelnost.

Jiný hlas: *Il s'agit donc de concilier, pour le dire en termes de proximité avec le christianisme comme le fait Leibniz,*

Hejdánek: Jde tedy o to, tak jako to dělá Leibniz, když tyhle dvě osudovosti zpřizňuje,

Jiný hlas: *mais qui est fidèle à l'inspiration du stoïcisme,*

Hejdánek: že je věrný tomu stoickému záměru základnímu,

Jiný hlas: *il s'agit de concilier la toute-puissance de Dieu avec le rôle et la responsabilité de la volonté humaine.*

Hejdánek: totiž chce smířit Boží všemohoucnost s rolí a odpovědností lidské vůle, lidské svobody.

Jiný hlas: Vždyť to ty jsi s tím křesťanstvím přišel, já jsem s ním nechtěl.

Já jsem se chtěl jenom právě zeptat na začátku, mluvil o těch dvou nadějích, naděje politická a naděje náboženská. Já to přetlumočím, jo? Příšerně blbě. No, tak hodně, já si aspoň odpočinu.

Jiný hlas: *D'emblée, au commencement de votre lecture, vous parliez de deux espérances, l'espérance religieuse, qui est le bonheur après la mort, et l'espérance politique, qui porte le bonheur demain. Et dans la critique éthique du stoïcisme de l'espérance, seulement l'espérance est la passion. Et je voudrais aussi dans votre lecture chercher la comparaison entre la chrétienté et entre le stoïcisme. J'ai découvert très sympathique chose, par exemple, que la présence unique dans le salut. C'est pour moi père chrétien. Ou cet événement d'Épictète avec les voleurs. C'est pour moi Saint-François d'Assise avec les voleurs etc. etc. Très sympathique. Mais il me semble que votre affirme... votre affirmation que l'espérance religieuse seulement et seulement le bonheur pour après la mort... Pour moi, ma espérance, mon espérance religieuse est l'espérance qui est la qualité de ma vie, qui est pour moi le dynamisme dans la vie quotidienne. Et je voudrais par exemple rencontre avec la vérité demain, aussi ce soir.*

Jiný hlas: Et non seulement après la mort. C'est la qualification très vulgaire pour moi, votre affirmation de l'espérance religieuse. Et quand vous avez dit que ce *filosof Alain* a aussi la volonté sans faiblesse etc. etc. et qu'en France, dans ces jours contemporains, aussi dans le langage de chaque jour est utilisé stoïcisme, les mots stoïques... est-il vrai que l'espérance comme la patience, seulement comme la patience est tenable? Udržitelné, kolego Zdeni? Tenable aussi dans la société française de ces jours?

Jiný hlas: Mně se tedy přihodilo, že to hodnocení té náboženské naděje, že je jenom ta po smrti, tak to se mi zdálo velmi vulgární. Já se domnívám, že náboženská naděje je pohyb života pro dnešek a pro pozítří a podobně, že má vysoký náboj. Nemohu ji srovnávat s tím, aby byla jako u těch stoiků jenom vášeň, která se odehrává jenom tam. Že vyprazdňuje všechny ctnosti. Že mě vášeň zotročuje a vášeň je také ta naděje.

Tak to z této stránky odmítám. A jestliže tedy profesor Alain říká, že je dlouhověkost toho stoicismu i v současné Francii, kde je součástí běžného jazyka i slovník stoický, pak se ptám, zda to držení té naděje jako vášně je udržitelné.

Jiný hlas: *Je ne crois pas que la religion se réduise à une espérance après la mort.*

Jiný hlas: Nemyslím si, že náboženství je redukovatelné na naději po smrti.

Jiný hlas: *Mais j'aurais volontiers tendance à penser que c'est là son noyau.*

Jiný hlas: Ale přiznávám, že mám sklon domnívat se, že to je přece jenom jeho jádro.

Jiný hlas: *Et j'en veux pour preuve – mais peut-être ça ne vous paraîtra pas une preuve – cette idée qu'on trouve quelque part chez saint Thomas et qui reprend en fait une idée que saint Paul a énoncée, à savoir que des trois vertus théologiques, l'espérance, la foi et la charité...*

Jiný hlas: Možná se vám to nebude jako důkaz jevit, ale přece jenom jako takové to uvedu. Myšlenka, která se nachází u svatého Tomáše a vlastně je jenom rozvinutím toho, co už říkal svatý Pavel. Totiž ty tři kardinální ctnosti, teologální: víra, láska, naděje.

Jiný hlas: *Saint Paul laisse entendre et saint Thomas dit expressément...*

Jiný hlas: Svatý Pavel – lze mu takto porozumět – a Tomáš to tak výslovně říká...

Jiný hlas: *que quand nous serons dans le Royaume, l'espérance n'aura plus lieu d'être puisque tout le bien sera déjà là, la foi n'aura plus lieu d'être puisqu'il n'y a pas lieu de croire en ce devant l'évidence de quoi on est placé, et que donc au Royaume il ne restera plus que la charité, c'est-à-dire que l'amour.*

Jiný hlas: ...že až budeme v království, naděje už nebude mít místo, protože všechna dobra už tu budou. A víra vymizí, protože už nebude v co věřit, když ten objekt víry bude přítomen. A tak tedy zůstane v království nebeském pouze ona láska.

Jiný hlas: *Eh bien, je dirais volontiers, mais bien sûr pour comparer à nouveau le christianisme et le stoïcisme, ce n'est pas le langage des stoïciens.*

Jiný hlas: Tedy, nebylo by to jazyk stoiků, kdybychom srovnali stoicismus a křesťanství.

Jiný hlas: *Je dirais volontiers que le projet stoïcien et en général le projet de la sagesse, c'est de vivre le Royaume ici-bas.*

Jiný hlas: Projekt stoiků, řečeno nestoicky, je projekt moudrosti, tedy žít ono království zde.

Jiný hlas: *Je crois d'ailleurs que c'est aussi un peu ce qu'ont expérimenté certains mystiques.*

Jiný hlas: A myslím si, že je to totéž, co experimentálně provozovali určití mystici.

Jiný hlas: *Et je crois que c'est bien avec d'autres mots et d'autres concepts ce que voulaient dire les stoïciens.*

Jiný hlas: A myslím si, že jinými slovy a jinými koncepty chtěli stoikové říci...

Jiný hlas: *Pour celui qui est déjà sauvé, c'est-à-dire pour le sage, encore une fois ce n'est qu'un modèle mais ce modèle peut nous guider, l'important n'est pas de croire, l'important n'est pas d'espérer, l'important c'est d'aimer.*

Jiný hlas: Pro toho, kdo už je spasen, to jest pro mudrce – je to tedy model, ale je to model, který nás může vést – o co jde, není věřit a doufat, o co jde, je milovat.

Jiný hlas: *De cet amour qui n'est pas une passion comme on est amoureux, comme on tombe amoureux, comme on dit en France, mais de cet amour qui est une action.*

Jiný hlas: Tedy láska, která není vášní v tom smyslu jako zamilovanost, upadnutí v zamilovanost, ale láska, která je činem.

Jiný hlas: *Puisqu'on nous dit: „Aimez-vous les uns les autres“, ça suppose qu'on y puisse quelque chose, ça suppose que ça dépende de nous.*

Jiný hlas: Milujte jedni druhé, to znamená, že člověk tady něco může a že to závisí na něm.

Jiný hlas: *Cet amour qui est une action donc, cet amour que j'appellerais volontiers un amour de volonté.*

Jiný hlas: Tedy je to láska, kterou bych nazval láskou vůlí.

Jiný hlas: *Puisque aimer en dehors de la passion, c'est toujours vouloir aimer.*

Jiný hlas: Milovat a přitom být mimo vášně znamená chtít milovat.

Jiný hlas: *C'est là qu'on touche, me semble-t-il, la grande séparation entre le stoïcisme et le christianisme.*

Jiný hlas: V tom se mi zdá, že je mezi křesťanstvím a stoicismem rozdíl.

Jiný hlas: *Et c'est ce que Pascal en France a bien vu et qu'il n'a pas pardonné aux stoïciens, d'avoir prétendu faire leur salut eux-mêmes.*

Jiný hlas: A Pascal to jako Francouz dobře viděl a nikdy to stoikům neodpustil. Že se totiž domnívali, že ke spáse mohou dospět sami ze sebe.

Jiný hlas: *Ce que Pascal appelle leur orgueil, qui est d'avoir prétendu se sauver sans aucune grâce, sans aucun rachat.*

Jiný hlas: To Pascal nazývá pýchou stoiků, pýcha, která pretenduje spasit se sama, bez milosti, bez vykoupení.

Jiný hlas: Pouhou silou vůle. A ne tím, že by doufali v nějaký jiný život, ve který sotva nějak moc věřili, spíš vůbec, ale pouze proto, že nechtěli nebýt hodni oné vůle, o které říkali, že sám Bůh jim ji dal a která se jim jevila jako dostatečný dárek, dostatečný dárek na to, aby nežádali ještě něco navíc.

Jiný hlas: *Alors j'ai tendance à penser que Pascal n'a pas tort de parler d'orgueil.*

Jiný hlas: Jsem nakloněn k tomu myslet si, že Pascal neměl nepravdu, že se nemýlil, když mluvil o pýše.

Jiný hlas: *Mais il reste que cet exemple a sa vraie grandeur et qu'il peut indiquer une voie pour ceux qui veulent penser quelque chose comme un salut spirituel, non pas pour un autre monde ou pour une autre vie, mais pour ce monde et pour cette vie.*

Jiný hlas: Ale převažuje, že tento příklad, tento model má svou velikost a může ukázat cestu pro ty, kdo by chtěli myslet něco jako duchovní spásu. Ne pro jiný svět a jiný život, ale pro tento svět a tento život.

Jiný hlas: *Ce qui fait que ma position serait presque inverse de celle du professeur Hejdánek: je voudrais volontiers retrouver la pureté grecque en deçà du christianisme, à une seule exception près, mais qui est considérable, qui est le Christ lui-même, en tant qu'il n'est pas le christianisme, et dont tout le message, me semble-t-il, se résume en ceci, qui n'avait jamais été dit aussi clairement par les Grecs, à savoir qu'il n'est de salut que dans l'amour.*

Jiný hlas: Takže má pozice by byla tak skoro opačná pozici Hejdánkově. Chtěl bych totiž nalézt řeckou čistotu uvnitř křesťanství, s jednou výjimkou, ale důležitou, kterou je Kristus sám, pokud není křesťanstvím, a všechna svědectví se mně zdají, že se scházejí v jednom bodě, že nikdy nebylo řečeno Řeky dostatečně jasně, a sice že není spásy než v lásce.

Jiný hlas: *Mais là où je resterais fidèle aux stoïciens, c'est que je ne vois pas en quoi pour aimer, on a besoin de croire ou d'espérer.*

Jiný hlas: Ale zůstal bych věrný stoikům v tom, že nevidím, proč milovat, v tom, že pro to, aby člověk miloval, nepotřebuje věřit ani doufat.

Jiný hlas: *Autrement dit, et je crois que c'est aussi le message de Spinoza par ailleurs, le royaume, c'est maintenant.*

Jiný hlas: Jinak řečeno, myslím si, že to také říká Spinoza, království je teď.

Jiný hlas: *Et c'est pourquoi, au contraire du chien du professeur Hejdánek, je n'existe pas, mais je me contente d'insister.*

Jiný hlas: A tak naproti onomu Hejdánkovu psu, neexistuji, ale stačí mi, že insistuji.

Hejdánek: Kolikrát jsem tě přerušil? Ty jsi chtěl mluvit, nebo něco?

Jiný hlas: Já jsem měl jenom takovou otázku. V té koncepci je jeden vnitřní rozpor, který si vybavuju z toho času. Byl tam ten čas, že nebylo řečeno, jakože není minulost, není budoucnost, jenom přítomnost. To tam pak vyložil ještě jednou Quillien?

Jiný hlas: *Que n'avait pas l'avenir, du passé, qu'il n'y a pas le présent. Et tout d'un coup, il y a la catégorie de l'avenir.*

Jiný hlas: Ještě jednou jsou přítomnost, budoucnost, přítomnost. A najednou je tam kategorie budoucnosti.

Jiný hlas: *Là, ce n'est pas moi qui me contredis, le problème ou la contradiction est dans les textes*

stoïciens. Cela dit, il faut être prudent parce qu'on a perdu beaucoup de textes essentiels des stoïciens. Et qu'en l'occurrence le texte auquel vous faisiez allusion est un texte de Cicéron qui n'est pas vraiment stoïcien et qui est une source assez sérieuse mais qui n'est pas toujours absolument fiable.

Jiný hlas: Tady to nejsem já, který zavádím ten rozpor. Tenhle rozpor je ve stoických textech. Ale je pravda, že bylo ztraceno hodně stoických textů důležitých. A tenhle ten text je text Ciceronův, který není už tak úplně čistě stoický a který je tedy pramenem poměrně věrohodným, ale ne zas tak stoprocentně.

Jiný hlas: *Ce qui est sûr, c'est que même si on admet comme l'indique ce texte de Cicéron que la volonté vise un bien à venir, elle le vise au présent. Et ce qui exprime bien ça, c'est un exemple qu'on trouve dans les textes stoïciens, qui est l'exemple de l'archer qui vise sa cible. Quand je vise la cible, c'est dans l'avenir que la flèche va atteindre la cible. Et en ce sens, je peux bien espérer atteindre la cible. Mais c'est maintenant que je la vise. La volonté serait donc dans la visée présente. Visée présente de la cible qui sera atteinte, bien sûr, plus tard.*

Jiný hlas: Tedy připustíme-li, jak je v tom textu Ciceronově, že vůle se nese k činu k budoucnosti, nese se k němu, míří k němu v přítomnosti. A příklad, který nacházíme ve stoických textech, je krásný příklad lučištníka, který míří na cíl. Tedy zaměřuji-li luk, tedy v budoucnosti dospěje šíp k cíli. A mohu tedy zatím doufat, že se do té trefím. Ale teď mířím. Tedy vůle je v tom přítomném míření. Přítomném míření na cíl, který bude zasažen později.

Jiný hlas: *Or, ce que les stoïciens expriment, ce qui est très caractéristique de leur doctrine, c'est qu'il vaut mieux viser bien sans atteindre la cible, par exemple parce qu'un coup de vent imprévu a fait dévier la flèche, plutôt que d'atteindre la cible en visant mal.*

Jiný hlas: A co je charakteristické na stoickém učení, že je lepší dobře mířit a nezasáhnout, například protože může fouknout vítr nebo to sežrat orel cestou, než se strefit do černého, ale mířit špatně, protože vzápětí vítr v té samé mířenější zrovna zamotá do černého.

Autrement dit, l'espérance n'est pas d'obtenir ou pas le bien, enfin pardon, l'important n'est pas d'obtenir ou pas le bien qu'on espère. O co jde, není dosáhnout toho dobra, v němž se doufá, comme nous faisons presque tous pourtant, jak my víceméně ve své většině děláme, mais de bien faire ce qu'on fait, ale dobře dělat to, co člověk dělá.

Si vous demandez à un candidat aux Jeux olympiques à l'épreuve de tir à l'arc : „Est-ce que tu préfères bien viser sans atteindre la cible ou bien mal viser en l'atteignant?“ Když se zeptáte nějakého závodníka na olympijských hrách v oboru lukostřelby, jestli dá přednost dobrému míření bez trefení terče, nebo trefě do černého za cenu špatného míření? *Bien sûr, presque tous les champions, les candidats, vous diront : „J'aime mieux toucher la cible pour avoir la médaille“.* Víme, jaká bude odpověď, každý bude chtít medaili. *Mais imaginez qu'il y ait un sage dans l'une des équipes de tir à l'arc. Alors il vous dira : „Ça, vraiment, atteindre la cible ou pas, c'est pas du tout mon problème“.* Ale představme si, že v tom mužstvu lukostřeleckém je jeden mudrc. Ten vám řekne: „Trefím-li, netrefím, není můj problém.“ *Et c'est pourquoi, étant plus décontracté que les autres, plus serein, il visera mieux et donc plus il touchera la cible en plein centre.* A proto, jsa méně znervózně a klidnější, bude lépe mířit a strefí se. *C'est ce que les Orientaux appellent le détachement vis-à-vis des fruits de l'acte.* To je to, co orientálci nazývají odpoutáním se od výsledků konání.

Jiný hlas: Nelpěním.

Jiný hlas: Nelpěním, odpoutáním se. *Or ce détachement vis-à-vis des fruits de l'acte, là encore c'est une espèce de détachement vis-à-vis de ce qu'on espère. D'autre part, pour les Stoïciens, il y a une différence entre ce qui dépend de nous et ce qui ne dépend pas de nous.* Tedy to je také nelpění na tom, v co člověk doufá. Potom stoikové dělají rozdíl mezi tím, co na nás závisí a co na nás nezávisí. *Et donc ce qui régit notre décision, c'est de bien savoir ce qui dépend de nous et ce qui ne dépend pas de nous, et donc ce qui est bon pour nous.* Čím se řídíme při rozhodování, je vědět, co na nás závisí a co na nás nezávisí, tudíž člověk sám ví, co je dobré. *Et donc la décision est régie par la volonté et la volonté elle se sait libre.*

Rozhodnutí je určeno vůlí a ta vůle ví, že je svobodná. *Mais est-ce qu'on peut se confier à la volonté dans*

ce choix, à la seule volonté ? Ou bien est-ce qu'il y a le passé, l'expérience, qui intervient dans la décision? Je to rozhodování určováno pouze tou svobodnou vůlí, nebo je tam zkušenost, která zasahuje do rozhodnutí?

Oui, il y a ce que les Stoïciens appellent le jugement. Ce qu'ils appellent l'assentiment plus exactement, mais qui correspond à ce qu'on appelle nous le jugement. Ano, to pak nazývají úsudkem. Tomu my říkáme úsudek, oni tomu říkali assentiment, jako cit.

Jiný hlas: Souhlas. Řecký ekvivalent synkatathesis.

Jiný hlas: Ano, je to ten úsudek k získání chování. Jugement, assentiment. Je prends un exemple parce que ce jugement, il relève lui aussi de la volonté. Par exemple, l'exemple que donnent les Stoïciens : il fait nuit dehors. Si je vous demande „fait-il nuit?“ et vous me répondez „oui“. Votre jugement est bien, pour les Stoïciens votre jugement est volontaire, puisque c'est vous-même qui décidez librement de ce que vous répondez. Uvedu příklad, protože ten úsudek závisí také na vůli. Například venku je tma. Když se zeptám: „Je noc?“, a odpovíte: „Ano“, je váš úsudek chtěný, tedy volní, neboť vy sami rozhodujete o tom, co odpovíte. Mais pourtant vous ne pouvez pas penser qu'il fait jour puisque vous voyez qu'il fait nuit. Autrement dit, votre jugement est à la fois volontaire et nécessaire. Přesto nemůžete myslet, že je den, když vidíte, že je tma. Tedy váš úsudek je zároveň volní a zároveň nutný.

C'est un exemple simple, mais dans les problèmes moraux, c'est ce qui justifie qu'on essaye d'éduquer le jugement. Par exemple, dans le cas que raconte Épicète du voleur qui lui a volé sa lampe en fer, Épicète a éduqué son propre jugement en se rendant compte qu'il avait fait la même erreur que son voleur, c'est-à-dire de croire qu'il était important d'avoir une lampe en fer. V oblasti morální jde o to, že se pokoušíme vychovat úsudek. V tom zmíněném případě zloděje, který Epiktétovi ukradl železnou lampu, Epiktétos vychoval svůj vlastní úsudek tím, že si uvědomil, že spáchal stejný omyl jako ten zloděj – totiž že se domníval, že je důležité mít železnou lampu. Et comprenant qu'il avait eu tort, il s'est acheté une lampe en terre. Et s'il avait rencontré son voleur, sans lui en vouloir, il lui aurait expliqué qu'il a eu tort, puisqu'une lampe en fer est beaucoup moins importante que l'honnêteté. A pochopiv to, koupil si lampu z pálené hlíny. Kdyby potkal svého zloděje, aniž by se na něj hněval, vysvětlil by mu, že se mýlil, neboť železná lampa je mnohem méně důležitá než čest.

Hejdánek: Tak jo, já bych ještě do toho něco malonko. V té odpovědi našeho hosta zazněla formulace: celých pětatřicet let jsem žil a žiju v přítomnosti. Évoqué votre vécu, donc vous avez dit que depuis 35 ans vous vivez dans le présent. Zároveň hned potom řekl, že to je ovšem přítomnost, která se mění. Et après vous avez ajouté que c'est le présent qui change. A dokonce to ještě vyostřil, že říkal, že je vždy nová. Et vous avez même encore dit que le présent est toujours nouveau. Oui, le présent est toujours nouveau. Moje otázka je: celý život jste žil v jedné přítomnosti, nebo v mnoha přítomnostech? Est-ce que depuis 35 ans vous avez vécu votre vie dans un seul présent ou dans plusieurs présents?

Jiný hlas: V případě, že v mnoha přítomnostech, si s'agissait de plusieurs présents, pak co je principem integrity vašeho života? Donc quel est le principe d'intégrité de votre vie? Jestliže v jedné přítomnosti, si ce n'est que dans un seul présent, pak, protože přítomnost se mění, étant donné que le présent change, tak nutně, protože jde o jednu přítomnost, tak v rámci antického myšlení, řeckého myšlení, které chcete obnovit nebo udržet, v té měnící se přítomnosti, ta přítomnost je jedna díky tomu, že něco se v ní nemění. Le présent est un parce qu'il y a quelque chose en lui qui ne change pas. Kdysi dávno se tomu říkalo eternum nunc. Jadis on appelait ça eternum nunc. A já se tážu: celých 35 let jste žil v té přítomnosti, která se nemění, nebo která se mění? Alors depuis 35 ans vous viviez dans le présent qui change ou dans le présent qui ne change pas? Pokud jste žil v té měnící se části přítomnosti, si vous viviez dans la partie changeante du présent, tak je to situace stejná jako předtím. Donc c'est la même situation que la situation précédente. A pokud je to v té neměnící se, si c'est dans la partie qui ne change pas, tak jak jste mohl žít? Comment pouviez-vous vivre? Musel jste celou dobu být mrtvý a nehýbat se. Dans ce cas-là, vous deviez être mort et ne pas bouger.

Jiný hlas: To je jaksi nepřekvapivá, nesmírně subtilní nebo těžká hádanka. Ano. C'est d'une redoutable

subtilité, ce qui ne m'étonne pas de Monsieur Hejdánek. Zárroveň mám pocit, že se tu mluví o něčem podstatném. En même temps, j'ai le sentiment qu'elle désigne quelque chose d'essentiel.

--- (1989-02-20 André Comte-Sponville - Naděje a vůle u stoiků (2)_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Pour rester dans le registre stoïcien. Tak abych zůstal v tom rejstříku stoickém. On trouve une dualité du même genre selon leur deux façons d'appréhender le présent. Nacházíme něco podobného ve způsobu, jakým stoikové přítomnost chápou. Puisque d'un côté le présent est insaisissable, voire tend vers zéro. Na jedné straně je přítomnost neuchopitelná, protože směřuje k nule. Ano, je vlastně bodová. Oui, c'est ça, c'est ponctuel. Oui.*

Puisque toute durée présente peut toujours être divisée entre un passé et un avenir. Protože každé trvání přítomné může být rozděleno na budoucnost a minulost. Donc on peut penser le présent comme un processus d'évanouissement, comme un quasi néant. Tedy lze chápat přítomnost jako jakousi kvazi nicotu, jako proces znicotňování. Mais en même temps, comme seul le présent existe et que le monde depuis le début, c'est-à-dire depuis toujours, puisqu'ils croyaient en l'éternel retour, le monde depuis le début est présent. A protože zároveň pouze přítomnost existuje a svět od počátku, to jest odjakživa, protože koluje v kruhu, je přítomný. Il disait aussi que tous les temps n'en font qu'un. A všechny časy jsou jenom jeden čas. Et que ce temps unique du monde, c'est le présent lui-même. A tento jediný čas světa je přítomnost sama.

Eh bien j'aurais envie de dire de la même façon que ma vie, comme celle de quiconque, peut être pensée soit dans la dispersion des instants, soit dans l'unité d'un toujours présent. Myslím, že mohu říci, že můj život jako život každého lze uchopit buď v tom rozptylování okamžiků, nebo jej uchopit v jednotě toho, co je stále přítomno. Et je n'ai pas envie de choisir entre les deux, parce que les deux me paraissent vrais. A já si nechci vybírat mezi těmito dvěma možnostmi, protože obě se mi zdají pravdivé. On peut appeler l'un le temps et l'autre l'éternité. Jeden lze nazvat časem, druhý věčností. Et c'est un peu ce que fait Spinoza. A tohle asi dělá Spinoza. Et je crois que cette dualité fait partie aussi de notre expérience. Myslím, že tato dualita je i součástí naší zkušenosti.

Je dirais donc qu'en un sens le présent reste toujours présent, que l'eternum nunc c'est le présent lui-même, mais que dans ce présent éternel nous ne cessons de changer. Řekl bych, že v jednom smyslu přítomnost zůstává stále přítomná, že eternum nunc je přítomnost sama, ale v této věčné přítomnosti se my neustále měníme. Nous sommes donc, comme disait le professeur Jankélévitch en France, qui disait à ses étudiants, parlant de lui-même : je vous présente une vérité éternelle qui va mourir. Jsme, jak říká profesor Jankélévitch ve Francii, který říkal svým studentům, když mluvil o sobě: představuji vám věčnou pravdu, která umře. Eh bien je crois que nous sommes tous des vérités éternelles qui allons mourir. Jsme všichni věčné pravdy, které umřou. C'est-à-dire des moments successifs et contemporains pour ce qui nous concerne d'une même éternité, qui est l'éternité du présent. Tedy sukcesivní okamžiky a nám přítomné téže věčnosti, která je věčností přítomnosti. J'oserais dire, forçant un peu le paradoxe, que nous sommes contemporains parce que nous habitons la même portion d'éternité. Odvážil bych se říci, když ještě trochu přitlačím paradox, že jsme současníci, protože obýváme tutéž porci věčnosti.

Hejdánek: *Já se chci zeptat na samotné pojetí stoické vůle vůbec, totiž že svoboda té vůle spočívá v tom, že chci to, co chci. Je to v úzké vazbě s mým osudem. La liberté de la volonté consiste à ce que je veux ce que je veux. To je iluze. C'est une illusion. Vrátil bych se k tomu příkladu s urážnutou nohou. Je reviens à l'exemple de la jambe coupée. Chci na demonstraci, že nemám vášeň, to znamená, že se mě to nedotkne. Je veux aller à la manif, je n'ai pas la passion, donc ça ne m'effraie pas. Ovšem urážnou nohu třeba mojí ženě. Mais peut-être qu'ils vont couper la jambe à ma femme. A tady se mi zdá, že na tomto příkladu je vidět mez. Et là il me semble que dans cet exemple on voit la menace. I tenkrát, když nemám vášeň a nejsem na světě sám, tak nejsem svobodný ani v tom, co chci. Même dans le cas où je suis quitte de la passion et quand je ne suis pas seul dans le monde, je ne suis pas libre dans ce que je veux. Protože z toho příkladu to mé chťení je, jak se o tom přesvědčíme ve zkušenosti, vždycky odporné a konfliktní. Parce que comme l'exemple le montre, le vouloir est, comme on s'en persuade dans l'expérience, toujours*

conflictuel. Chci něco, co jiný nechce v tu samou chvíli. Je veux quelque chose que quelqu'un d'autre ne veut pas en même temps.

Jiný hlas: *Il y a deux problèmes différents. Le fait que la volonté soit toujours soumise à des contraintes n'est pas une objection à faire aux stoïciens parce qu'ils en sont bien d'accord.* Tady jsou dva různé problémy. Skutečnost, že vůle je vždycky podrobena nějakému donucení, nějakému tlaku, to není námitka vůči stoicismu, stoikové to vědí a souhlasí s tím. *Simplement ils vous diraient qu'en tout état de cause vous ferez toujours ce qui vous paraîtra le meilleur ou le moins pire.* Jenomže by vám řekli, že v tom případě uděláte to, co se vám bude jevit jako nejlepší, nebo alespoň jako nejmenší zlo. *Dans l'exemple que vous avez pris, dont j'espère qu'il restera purement imaginaire...* V tom příkladu, který jste uvedl a v jehož případě doufám, že zůstane pouze v rovině imaginace...

Jiný hlas: *il faudrait vraiment, entre nous soit dit, attacher beaucoup d'importance à votre présence à la manifestation*

Hejdánek: že byste musel své přítomnosti na demonstraci přisoudit ohromnou důležitost

Jiný hlas: *et bien peu à votre femme.*

Hejdánek: a velmi malou důležitost noze vaší ženy.

Jiný hlas: *Mais en tout état de cause,*

Hejdánek: Ale v každém případě,

Jiný hlas: *ce que vous voulez vraiment, vous le ferez.*

Hejdánek: to, co skutečně chcete, to uděláte.

Jiný hlas: *Et c'est là qu'on aborde le deuxième problème, celui de l'unité ou de la dualité de la volonté.*

Hejdánek: A druhý problém je problém jednoty nebo duality vůle.

Jiný hlas: *Je crois qu'en effet c'est une remarque qu'on m'a faite chez monsieur Palouš là récemment à ce propos,*

Hejdánek: O tomhle směru mluvili u Palouše a tam kdosi poznamenal dnes,

Jiný hlas: *que le christianisme nous a habitués à considérer la volonté comme toujours conflictuelle,*

Hejdánek: že křesťanství nás uvyklo k tomu, že vůli považujeme za vždycky vnitřně konfliktní,

Jiný hlas: *comme déchirée, intérieurement déchirée,*

Hejdánek: jakoby vnitřně rozervanou,

Jiný hlas: *alors que les Grecs et en tout cas les stoïciens la pensaient plutôt en effet comme unité, comme simplicité,*

Hejdánek: zatímco Řekové, přinejmenším stoikové, myslí vůli jako jednotu, jako jednoduchost,

Jiný hlas: *puisque'il n'y avait pour eux ni grâce, ni chute.*

Hejdánek: pro ně není ani milost ani pád.

Jiný hlas: *Cela dit, ce qu'il vous dirait, c'est que même si la volonté est double,*

Hejdánek: Tedy i když vůle je rozdvojená,

Jiný hlas: *l'action est une.*

Hejdánek: ten čin je jeden.

Jiný hlas: *On peut peut-être vouloir plusieurs choses à la fois,*

Hejdánek: může člověk chtít víc věcí najednou,

Jiný hlas: *mais on n'en fait jamais qu'une à la fois.*

Hejdánek: ale vždycky koná jenom jednu.

Jiný hlas: *Ce qu'il dirait, c'est que vous serez jugé non sur vos intentions, sur ce que vous auriez voulu faire,*

Hejdánek: Tedy nebudete souzeni podle svých úmyslů, podle toho, co byste chtěli konat,

Jiný hlas: *mais sur ce que vous avez fait en effet.*

Hejdánek: ale co jste skutečně vykonali.

Jiný hlas: *Et comme je vous accorde que le cœur humain est tortueux,*

Hejdánek: A já vám konstatuji, že lidské srdce je trýzněno, ano,

Jiný hlas: *tellement compliqué, tellement déchiré qu'on ne sait jamais soi-même exactement ce qu'on veut,*

Hejdánek: tak komplikované, tak rozervané, že člověk sám přesně neví, co chce.

Jiný hlas: *La seule chose dont on est sûr de vouloir, c'est ce qu'on fait.*

Hejdánek: Jediná věc, kterou si člověk může být jist, že to chce, je to, co dělá.

Jiný hlas: *Les stoïciens diraient simplement : tout ce qu'on ne fait pas, on n'a même pas le droit de dire qu'on le veut.*

Hejdánek: Stoikové by řekli, nebo to řekli, co člověk nedělá, nemá právo říct, že to chce.

Jiný hlas: *Et je crois que c'est assez juste.*

Hejdánek: A myslím, že to je takhle docela správné.

Jiný hlas: Mám takový pocit, že *stoicismus* je určitá konstrukce z jakési základní pohnutky nebo obavy, *doublon motivation fondamentale*. Mohl bych to snad přirovnat k Augustinovi, který, jestli jsem to tedy dobře pochopil, zavedl *predestinaci* do svého učení v podstatě proto, aby se mohl ubránit představě, že člověk se může sám svými skutky spasit. Tím zavedením *predestinace* se pak dostává do potíží a do napětí v jednotlivých výkladech a neudrží vždycky tu *konzistenci* svého výkladu. Mám pocit z toho, co jsme slyšeli, že *stoicismus* je jakousi konstrukcí, která určitou podstatnou část lidského života pak musí složitě vykládat, a to je právě ta otázka naděje. Například váš výklad o tom, jak jste sedl do toho letadla, se mně zdá být konstrukcí poněkud násilnou. Podobně se mně zdá, že stoický výklad toho, co vlastně dělá stoický rozséváč, bude násilný. Existují v životě ještě mezní situace, kde obejít slovo naděje je ještě obtížnější, je to případ těhotenství. Nevím, jak je to ve francouzštině, ale v řadě jazyků se tento stav vyjadřuje slovem...

Jiný hlas: naděje, naděje a očekávání. *Espérance* a *espérance* tam bylo, u té *grossesse* – *expectance*? *Espérance*. A proto jsem se chtěl zeptat, jestli se dá potvrdit, že *stoicismus* vyrůstá ze strachu, podobně jako u toho Augustina, ze strachu z toho, že člověk se sám může spásy, před něčím. Jestli tím strachem může být například obava, že by nebyl dost nepohnutelný, že by byl zasažitelný. To bylo důležité, ta *ataraxie*. Nebyl by dost nepohnutelný, ta nezasazitelnost. Při své laickosti mám pocit, že v starověku to byl motiv velice významný. Pravděpodobně ze stejného pramene vyrůstají i určité proudy mnišství. Snad tedy ještě bych dodal, že pokud víme, v té židovské tradici tato obava nebyla. Dokonce i Bohu se připisuje lítost nad tím, co učinil.

Jiný hlas: *Oui, bien sûr, quelle est l'espérance, l'espérance, quel est le... ce que visent les stoïciens, c'est bien sûr l'ataraxie, comme vous disiez, c'est le bonheur.* Ano, ovšem, co je to naděje? O co usilují stoikové? Je to samozřejmě *ataraxie*, jak jste říkal, štěstí. *Autrement dit, ils critiquent l'espérance pour être heureux. C'est ça le cœur.* Jinými slovy, kritizují naději proto, aby byli šťastní. *Parce qu'ils constatent que tant qu'ils espèrent être heureux, c'est donc qu'ils ne le sont pas.* Protože konstatují, že po tu dobu, co doufají, že budou šťastní, šťastni nejsou. *Et ils ont dû constater aussi qu'à certains moments de vrai bonheur ils n'espéraient plus rien.* A konstatují také, že ve chvílích pravého štěstí už v nic nedoufají. *C'est donc bien l'exigence de sagesse qui aboutit à la critique de l'espérance.* Tedy požadavek moudrosti ústí v kritiku naděje. *Je crois vraiment que leur démarche était la même que celle de saint Thomas que j'évoquais tout à l'heure.* Mám za to, že jejich postup je týž jako u svatého Tomáše, o němž už jsem se zmínil. *De même que dans le Royaume pour saint Thomas l'espérance n'aura plus sa place, de même elle n'a pas sa place pour les stoïciens et pour la même raison dans la sagesse.* V nebeském království pro svatého Tomáše naděje nebude mít místa, stejně tak nebude mít z stejného důvodu místo pro stoiky v moudrosti. *Ce qui me fait penser à ce qu'a écrit Pascal dans les Pensées, ici assez proche des stoïciens.* To mi připomíná Pascalovu myšlenku v *Myšlenkách*, dosti blízkou stoikům. *Il explique que nous vivons toujours pour l'avenir et il conclut : ainsi nous ne vivons jamais, mais nous espérons de vivre.* Pascal říká, že žijeme stále pro budoucnost, a dovozuje z toho, že nežijeme nikdy, ale doufáme žít. *Si bien que nous nous préparons toujours à être heureux, il est inévitable que nous ne le soyons jamais.* Připravujeme se na to, že budeme šťastní, a pak je nevyhnutelné, že nikdy šťastni nebudeme. *Alors là, il me semble qu'il y*

a une expérience de la vie, de notre vie, que les stoïciens ont dû faire aussi. Zdá se, že to je zkušenost našeho života, kterou znali i stoikové. À savoir que nous sommes séparés du bonheur, parfois par telle ou telle souffrance, par telle ou telle horreur, mais plus souvent par l'espérance du bonheur. Totiž že jsme odděleni od štěstí, někdy tím či oním utrpením, nějakou hrůzou, ale častěji doufáním ve štěstí. On se dit : qu'est-ce que je serais heureux si, si j'avais ceci, si j'avais cela... Člověk si říká: „Jak bych byl šťasten, kdybych měl toto nebo tamto,“ Et c'est pourquoi on n'est jamais heureux, puisqu'il y a toujours un „si“ qui vient s'intercaler entre le bonheur et moi. a proto nejsme šťastni nikdy, protože je tady vždycky nějaké „kdyby“, které se nacpává do mezery mezi štěstím a mne. C'est le cas du semeur et de la femme enceinte. Du moins s'ils se disent : qu'est-ce que je serais heureux si le blé pousse bien et si c'est un garçon. To je případ rozséváče a těhotné ženy. Aspoň pokud si říkají: „Jak bych byl šťasten, kdyby se zrno ujalo,“ nebo „Jak bych byla šťastná, kdyby to byl kluk.“ Alors que le semeur stoïcien et la femme enceinte stoïcienne se diraient plutôt : qu'est-ce que je suis heureux de semer du blé, qu'est-ce que je suis heureuse d'être enceinte. Zatímco stoická těhotná žena a stoický rozséváč by spíše řekli: „Jak jsem šťasten, že rozsévám zrno,“ „Jak jsem šťastná, že jsem těhotná.“ Ce qui est très différent. Puisque s'il sème en espérant que le blé poussera bien, il va donc vivre pendant des mois dans l'angoisse de la pluie, de la grêle ou du gel. Což je velmi rozdílná věc. Jestliže seju proto, že doufám, že zrno vzejde, bude žít několik měsíců v úzkosti z deště, krupobití a tak dále. De même que la femme enceinte qui espère un garçon aura peur d'avoir une fille, celle qui espère une fille aura peur d'avoir un garçon. Také ta žena bude žít v obavě, že to bude holka, a ta, co si přeje dceru, se bude bát, že to bude kluk, et celle qui veut simplement un bébé en bonne santé, c'est notre cas à tous bien sûr,

Hejdánek: tak chce prostě mimino v dobrém stavu – což je ovšem případ nás všech –

Jiný hlas: *aura peur que son bébé soit malade.*

Hejdánek: bude mít strach, že bude nemocné.

Jiný hlas: *Autrement dit, c'est ce que dira Spinoza, assez proche ici des Stoïciens : il n'y a pas d'espoir sans crainte, ni de crainte sans espoir.*

Hejdánek: Spinoza v té věci je stoikům blízký, říká: není naděje bez obavy a není obavy bez naděje.

Jiný hlas: *Le sage stoïcien, assez proche ici de Saint François d'Assise, dirait : qu'est-ce que c'est bien de semer du blé ! Et serait prêt à accepter le gel, la grêle ou la sécheresse.*

Hejdánek: Stoický mudrc, zde blízký Františkovi z Assisi, by řekl: jak je dobré rozsévat zrno. A je připraven přijmout sucho, krupobití i mráz.

Jiný hlas: *De même que la femme dirait : qu'est-ce que c'est bien d'être enceinte ! Et serait prête à accepter, y compris un enfant malade.*

Hejdánek: Žena by řekla: jak je dobré být v očekávání. A připravena přijmout i dítě nemocné.

Jiný hlas: *Marc Aurèle écrit : laisse l'avenir aux dieux. Occupe-toi du présent.*

Hejdánek: Aurelius píše: přenech budoucnost Bohu. Zabývej se přítomností.

Jiný hlas: *Autrement dit, que le blé pousse, ce n'est pas ton affaire, c'est l'affaire de Dieu. Ton affaire, c'est de bien semer.*

Hejdánek: Jestli zrno vzejde, to není tvoje věc, to je záležitost Boží. Tvým úkolem je dobře rozsévat.

Jiný hlas: *Que ça soit un garçon ou une fille, en bonne santé ou malade, sous réserve des précautions d'hygiène bien sûr, ce n'est pas ton affaire, c'est l'affaire de Dieu. Ton affaire, c'est de bien te nourrir, de ne pas faire trop d'efforts et de bien profiter de ta grossesse.*

Hejdánek: Ať je to holka nebo kluk, zdravé či nemocné – samozřejmě s výhradou hygienických opatření – to není záležitost tvoje, to je záležitost Boží. Tvým úkolem je prostě se dobře žít, neuštvat se a dobře prožívat těhotenství.

Jiný hlas: *Alors c'est vrai que pour nous, c'est déroutant, parce que nous ne cessons de faire le contraire. C'est pourquoi nous vivons toujours dans l'espérance et dans l'angoisse.*

Hejdánek: Samozřejmě, že pro nás je to nepochopitelné, protože děláme pravý opak. Proto žijeme v naději a v obavě.

Jiný hlas: *Mais le fait que les Stoïciens disent le contraire de ce que nous vivons, ça ne prouve pas que les Stoïciens ont tort. Parce que qui est sûr parmi nous d'avoir raison de vivre comme il vit ?*

Hejdánek: Ale říkají-li stoikové opak toho, co my žijeme, není to důkazem jejich omylu. Neboť kdo z nás si může být jist, že žije dobře tak, jak žije?

Jiný hlas: *Vivons-nous si bien, sommes-nous si heureux, que notre vie puisse servir de réfutation philosophique ?*

Hejdánek: Žijeme snad natolik šťastně a natolik dobře, aby náš život mohl být třeba negativním filosofickým argumentem?

No, máme pět minut, se mi zdá. Můžeme to skončit. Nemá někdo nepřekonatelné nutkání ještě něco říct?

Jiný hlas: Nepřekonatelné...

Hejdánek: ...nepřekonatelné. Já už budu dostávat záchvat za chvíli. Tak to skončíme.

Jiný hlas: *C'est un grand remerciement. C'est moi qui vous remercie de votre invitation. Je l'espère aussi, moi qui ne suis pas sage, je l'espère aussi.*